

ARTUR GOROVEI. ULTIMELE (I)

Ștefan S. GOROVEI*

S-ar părea că o viață lungă și „bine umplută”, cu suficiente realizări și împliniri în diverse domenii, cu o prezență activă și de durată în societate, poate să ofere materie suficientă pentru cineva tentat de genul biografic. Artur Gorovei stă mărturie pentru realitatea contrară, ceea ce a îngăduit, mai anii trecuți, o constatare ca aceasta: „Biografia și bibliografia folcloristului, publicistului, prozatorului și memorialistului¹ Artur Gorovei (1864-1951) cuprinde, chiar și la o sută cincizeci de ani de nașterea sa, multe *necunoscute, omisiuni, erori și grave denaturări...*”²

E oarecum de înțeles această situație. A trăit mult – prea mult, s-ar putea zice³, de vreme ce marginile vieții lui depășesc pe acelea ale regalității noastre (1881-1947): s-a născut în domnia lui Cuza vodă, într-o țară vasală Imperiului Otoman și a murit într-o republică „populară”, vasală Uniunii Sovietice. A scris mult – prea mult, s-ar putea zice, de vreme ce numele său se poate găsi în multe și foarte diferite ziare și reviste începând din anii '80 ai veacului al XIX-lea până spre mijlocul anilor '40 ai celui următor.

La tot ceea ce, pentru reconstituirea activității sale, se poate aduna din publicațiile atâtor decenii, se adaugă un bogat material autobiografic, din care cea mai mare parte a ajuns, prin vânzare, la Biblioteca Academiei Române: cinci volume de *Amintiri*⁴ și cinci volume de *Jurnal*⁵. Ultimele volume, din ambele scrieri, au scăpat acestei înstrăinări și au rămas în arhiva familiei: *Jurnalul VI* (fig. 1) continuă din 14 iunie

* Centrul de Istorie și Civilizație Europeană al Academiei Române, Filiala Iași – România.

¹ Îndrăznesc să adaug și pe *cercetătorul istoric* (sau *istoriograful*).

² Nicolae Scurtu, *Un cărturar autentic – Artur Gorovei*, în „România Literară” (RL), an. XLVI, nr. 15 din 4 aprilie 2014, p. 16; sublinierile aparțin autorului.

³ Cu mult înainte de a muri, a fost socotit printre cei încetați deja din viață (Arnold van Gennep, în „Mercure de France” și ziarul „Dimineața”, în 1933)!

⁴ Cf. Gabriel Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești*, IV. B.A.R. 4414-5920, București, Editura Științifică, 1992, p. 244-245 și 247: ms. rom. 5246, 5247, 5248, 5249 și 5260 (până în 1944).

⁵ *Ibidem*, p. 247: ms. rom. 5261, 5262, 5263, 5264 și 5265 (până la 11 iunie 1950). Toate manuscrisele au fost cumpărate de la Mircea Gorovei, în decembrie 1970 și ianuarie 1971.

1950 ajungând la ultima sa zi de viață lucidă, sâmbătă, 17⁶ martie 1951, când a mai apucat să noteze doar temperatura de la ora 10 dimineață; în cursul nopții de sâmbătă spre duminică a intrat în comă și în noaptea următoare (duminică, 18 spre luni, 19) a murit. Iar *Amintirile VI* (fig. 2), așternute pe hârtie de la 5 ianuarie 1946 și reproducând uneori integral notațiile din *Jurnal*, încep cu descrierea pregătirilor pentru plecarea în refugiu și se termină la sfârșitul anului 1945.

Corespondența (primită și trimisă)⁷, actele aflate în arhive ieșene

⁶ Notare greșită a zilei: 20.

⁷ Volumul tipărit acum aproape o jumătate de veac (*Scrisori către Artur Gorovei*. Ediție îngrijită și introducere de Maria Luiza Ungureanu, București, Editura Minerva, 1970, 545 pagini + 20 pagini cuprinzând iconografie și facsimile) a prezentat o selecție foarte severă – conformă cu țelurile care au prezidat alcătuirea culegerii, dar și cu unele principii ale vremii –, așa încât el nu poate da o imagine completă a destinatarului. În ceea ce privește *corespondența trimisă* (în fapt, cea mai valoroasă pentru cunoașterea și înțelegerea personajului), bilanțul poate fi socotit cu totul nemulțumitor, mai ales din cauza selecțiilor practicate de editori, care împiedică urmărirea schimbului de idei și de informații. În domeniul nostru, situația este ilustrată de două cazuri. Astfel, un număr de 36 de scrisori din perioada 1903-1934 către Ioan Bianu (*Scrisori către Ioan Bianu*. Ediție, prefață și note de Marieta Croicu și Petre Croicu, I, București, Editura Minerva, 1974, p. 581-610) se află în disproporție flagrantă cu cele 98 de scrisori primite de la acesta (*Scrisori către Artur Gorovei*, p. 28-71, din 1896 până în 1934). În cazul lui G. T. Kirileanu, 26 de scrisori trimise de Gorovei în 1911-1950 (G. T. Kirileanu, *Corespondență*. Ediție îngrijită, note, tabel cronologic, bibliografie și indici de Mircea Handoca, București, Editura Minerva, 1977, p. 459-484) înseamnă un număr ridicol în raport cu cele 137 primite de acesta în intervalul temporal 1899-1942 (*Scrisori către Artur Gorovei*, p. 123-214); dezechilibrul a fost ușor corectat prin publicarea a 52 de scrisori trimise de Artur Gorovei lui G. T. Kirileanu în anii 1908-1944 [*Din cronica unui veac. Documente inedite (1850-1950)*. Ediție îngrijită, note, indice de I. Arhip și D. Vacariu, Iași, Editura Junimea, 1977, p. 210-258]. A crescut, însă, și numărul scrisorilor primite de Gorovei de la Kirileanu (Ștefan S. Gorovei, „Noi mărturii epistolare ale prieteniei cu Artur Gorovei”, în *G. T. Kirileanu sau viața ca o carte. Mărturii inedite*. Ediție îngrijită și cuvânt înainte de Constantin Bostan, București, Editura Eminescu, 1985, p. 175-192; din ceea ce-i pusesem la dispoziție, editorul a selectat aproximativ o treime).

Din corespondența ieșită la iveală după anul 2000, v., în „Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei”: Ștefan S. Gorovei, *Scrisori către Ion Chelcea* (IV, 2004, p. 303-306: cinci scrisori, 1945-1948); Vasile Munteanu, *Artur Gorovei – corespondență cu Teodor Bălășel și Gh. N. Dumitrescu-Bistrița* (V, 2005, p. 281-306: 20 + 17 scrisori, din 1894-1900 și, respectiv, 1924-1939); Ion H. Ciubotaru, *Momente din istoria folcloristicii. Mihai Lupescu: scrisori primite de la Artur Gorovei, Simeon Florea Marian și Tudor Pamfile* (VI, 2006, p. 315-342: 13 scrisori de la Gorovei din 1892-1908, cinci de la Marian din 1890-1902 și una de la Pamfile din 1908); Iordan Datcu, *Artur Gorovei în scrisori către I. E. Torouțiu* (XVI, 2016, p. 361-388: 25 de scrisori, 1932-1947).

și bucureștene, precum și amintirile altora despre el completează copios tezaurul documentar pe care se poate bizui realizarea unei biografii temeinice despre acest om destul de ciudat, cu preocupări și pasiuni foarte variate (de la folclor și istorie până la apicultură și filatelie). Și totuși, o asemenea întreprindere nu a tentat pe nimeni⁸: s-au publicat reconstituiri biografice parțiale, axate în primul rând pe activitatea științifică ori publicistică. Viața lui – *Quel roman que ma vie!* – rămâne în umbră.

S-ar putea ca această reticență să-și aibă unele dintre rădăcini chiar în materialul autobiografic menționat. Câțiva dintre cei care l-au parcurs (parțial sau integral) mi-au vorbit cu vădită stânjeneală despre imaginea *omului* Artur Gorovei desprinsă din propriile sale consemnări în *Jurnal* și *Amintiri*, oglindind opinii despre diverse persoane, poziții față de întâmplări, evenimente și probleme ale vieții (publice și private), dar și atitudinea față de unii membri ai familiei, în special față de cea care avea să devină mama mea. Existența unor vechi animozități între cei doi fii⁹ ai bunicului meu nu-mi era deloc necunoscută; știam și

În ediții: *Mihai Costăchescu. Corespondență*. Volum editat de Dumitru Ivănescu, Virginia Isac & Sorin D. Ivănescu, Iași, Editura Junimea, 2003, p. 115-123 (15 scrisori, 1936-1941); *Scrisori către Leca Morariu*, I. Ediție îngrijită de Eugen Dimitriu. Prefață și note: Emil Satco, redactor: Alis Niculică, Suceava, f. ed., 2006, p. 222-249 (48 de scrisori, 1925-1951; nu știu dacă reprezintă totalitatea lor, întrucât la p. 3 este evocată o „selecție”; multe paranteze indică eliminarea unor amănunte care nu au interesat pe editori, dar care pot prezenta interes pentru biograf).

Adaug ceea ce am publicat în „Acta Moldaviae Septentrionalis” de la Botoșani: *Dialog epistolar Artur Gorovei – Constantin Gane* (X, 2011, p. 225-236: patru scrisori către C. Gane și șapte emise de acesta); *Mărturii dorohoiene. Corespondență Artur Gorovei – Dumitru Furtună (1926-1959)* (XI, 2012, p. 272-300: 52 de scrisori, dintre care 43 către Furtună și câte una către preoții C. Ciocoiu și Al. Bardieru; șase scrisori de la Furtună și una de la dorohoianca Aglaia Uhrinovschi). V. și Nicolae Scurtu, *loc. cit.* (patru scrisori către Titu Maiorescu, din 1893-1894); *Idem, Însemnări despre epistolograful Artur Gorovei*, în RL, an. XLVI, nr. 36 din 29 august 2014, p. 15 (patru scrisori către Constantin Turcu, din 1947-1949). Alte 12 epistole, adresate în anii 1938-1950 scriitorului Theodor Râșcanu (1888-1952), sunt în curs de publicare.

⁸ Loretta Handrabura, *Artur Gorovei. Studiu monografic*, Chișinău, Editura Elan, 2007, consacră primul capitol al lucrării lui *Artur Gorovei: omul* (p. 17-46), din care partea propriu-zis biografică ocupă mai puțin spațiu (p. 20-43). Trebuie corectată, însă, plasarea decesului „în noaptea de 19 spre 20 martie 1951” (p. 42-43); după cum se vede din relatarea lui Mircea Gorovei (reprodusă mai jos), evenimentul s-a produs cu 24 de ore mai devreme, în noaptea de 18 spre 19 martie. Data de 19 martie este consemnată și în certificatul de deces (fig. 6).

⁹ *Mircea A. Gorovei* (n. 11/23.I.1894, Fălticeni – m. 17.I.1979, București); *Sorin A. Gorovei* (n. 9/21.IX.1897, Fălticeni – m. 9.IX.1978, Fălticeni). Fiul mai mare s-a căsătorit în 1920 (sâmbătă, 17 aprilie civil, duminică, 18 aprilie religios) cu

despre tensiunile care au existat între el și tatăl meu, pricinuite de diverse atitudini ale celui din urmă (reflectând, de fapt, felul său de-a fi, foarte diferit de al „Bătrânului”); nu-mi era străină nici relația extrem de încordată (până la ostilitate fățișă) dintre socru și nora de la Fălticeni¹⁰.

Toate acestea aparțin, acum, unui trecut deja foarte îndepărtat, „actanții” au trecut de mult în lumea umbrelor și s-au stins până și ecourile durerilor pe care le-au produs oamenii, faptele și cuvintele lor. Însă ele aparțin biografiei lui Artur Gorovei (mai mult decât istoriei familiei sale!) și, din acest punct de vedere, viitorul biograf și viitorul editor al operei sale memorialistice nu le va putea ocoli.

Îmi dau seama că în special valorificarea vastului material autobiografic va pune, fără îndoială, multe probleme, de categorii și calibre diferite: identificarea unor persoane (personaje, personalități) care se perindă sub pana autorului prin sutele de pagini care traversează peste șase decenii, înțelegerea unor atitudini și reacții prin raportarea la alte materiale, precizarea unor detalii prin confruntarea cu corespondența și altele asemenea vor da suficientă bătaie de cap eventualilor editori. Pentru unii ca aceștia – biografi și editori, pe care mi-aș dori să-i aflu la lucru încă în timpul vieții mele – cred că este utilă îmbogățirea informației (de care ei ar putea dispune din materialele documentare aflate în depozite publice) cu ceea ce mai există în rămășițele arhivei familiale: ultimele pagini din *Jurnal*, ultimele pagini din *Amintiri*, precum și corespondența familială (păstrată fragmentar).

Percheziția la care locuința părinților mei (în bătrâna casă Gane) a fost supusă în noaptea de 12/13 aprilie 1960 a răvășit ceea ce mai

Ștefania Kisielevski (29.IX.1893, Fălticeni – 21.I.1987, București), fiica farmacistului Kiril Kisielevski sau Kissielewski (1843-1909), de origine polonă (probabil ruteni greco-catolici), statornicit în Moldova la 1870-1871, și a Carolinei Antonina Veith (1862-1917); cf. Ștefan S. Gorovei, *Polonezi între români: familia Kisielevski*, comunicare prezentată în ședința din 8 februarie 2000 a Filialei Iași a Comisiei de Heraldică, Genealogie și Sigilografie a Academiei Române.

¹⁰ Eliza Pelealb (n. 5/18.VI.1904, Roman – m. 27.VII.1973, Fălticeni), profesoară de lucru și gospodărie. Descindea dintr-un vechi neam de armeni din Moldova (Pielealbă), atestat la Suceava încă din prima jumătate a secolului al XVIII-lea; în veacul următor, unul dintre ei a venit la Botoșani. O ramură cu aceeași poreclă a trecut în Transilvania, stabilindu-se la Gherla (cf. Ștefan S. Gorovei, *Note de istorie medievală suceveană*, în „Suceava. Anuarul Muzeului Județean” („Suceava”), X, 1983, p. 217). S-a căsătorit cu Sorin A. Gorovei în 1942 (miercuri, 30 septembrie civil, vineri, 2 octombrie religios). Originea ei și amânarea îndelungată a căsătoriei au provocat nemulțumirea lui Artur Gorovei, des și uneori violent exprimată, cu expresii neașteptat de dure, în *Jurnalul* său.

rămăsese din arhiva lui Artur Gorovei, dar și ceea ce mai adăugase tatăl meu, după mutarea în această casă. Sute de scrisori¹¹ și nenumărate hârtii au fost atunci confiscate. După decenii, am găsit în pod o valiză stricată în care se aflau, alături de câteva cărți, mai multe scrisori din vremea când tatăl meu ispășea la Canal pedeapsa administrativă pentru „reeducare” (august 1950-februarie 1951).

Am citit: am fost nu doar emoționat, ci și uimit să văd cât de mult se schimbaseră, în acel interval, raporturile dintre bunicul meu și mama mea. În lumina acestor scrisori am recitat paginile din *Jurnal* referitoare la aceeași perioadă. După alți ani, vara mea primară mi-a încredințat tot ce a mai putut să adune și ea din hârtiile rămase de la tatăl său, precum și un mic lot de corespondență, cuprinzând și scrisorile pe care ea însăși le primise de la bunicul nostru. Mai apoi, în vara anului 2015, am putut avea din nou sub ochi¹², după mai multe decenii, paginile *Amintirilor* și ale *Jurnalului*.

Citind și recitind toate aceste documente, am înțeles că și în acest caz, ca și în cel al cercetărilor despre oamenii veacurilor mai depărtate, aprecierile și judecata pot fi cu totul greșite dacă nu sunt însoțite de prudență și dacă nu este cunoscut sfârșitul evenimentelor. Concluziile întemeiate pe cercetări fragmentare, pe reconstituiri „de etapă”, pot să altereze, să distorsioneze sensul unor evoluții. Înțeleapta vorbă *Quiquid agis, prudenter agas et respice finem* – cu un neașteptat corespondent moldovenesc la Petru Rareș: *Qui principium respiciunt, finem autem ignorant*¹³ – îndeamnă la încercarea de a cunoaște deznodământul întâmplărilor înainte de a ajunge la concluzii. Se spune,

¹¹ Mi s-a semnalat că un număr de scrisori trimise de G. T. Kirileanu tatălui meu s-ar afla la Biblioteca Academiei Române. În cazul pozitiv, ele nu pot proveni decât din cele confiscate la percheziția din 1960.

¹² Grație unui minunat gest de colegială amabilitate, pentru care exprim toată recunoștința d-nei dr. Astrid Cambose și d-lui prof. dr. Bogdan Crețu. Am parcurs aceste caiete pe vremea când ele se aflau încă în dulapul de arhivă de la Fălticeni (de unde au plecat în februarie 1961 în vederea așa-zisei „reabilitări” a lui Artur Gorovei); mai apoi, le-am revăzut la Biblioteca Academiei Române, în anii '70-'80, căutând diverse informații (ca, de pildă, pentru întâmplarea relatată mai jos, în nota 20). Socotesc că rămân dator cu reconstituiri mai largi privind biblioteca, arhiva și corespondența bunicului meu și nădăjduiesc că timpul va fi îngăduitor cu mine pentru a le putea realiza.

¹³ „Cei ce privesc la începuturi, sfârșitul însă nu-l știu”: Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. II, partea 1 (1451-1575), București, Stabilimentul Grafic I. V. Socec, 1891, p. 147, nr. CXI (scrisoare către regele Sigismund al Poloniei din 24 iulie 1537).

uneori, că *In cauda venenum*; în cazul de față, probabil că acest dicton ar putea fi reformulat: *In cauda veritas*.

Apelul la surse rămâne fundamental. Îndepărtarea de ele conduce, în chip inevitabil, la conturarea unui portret care nu pare, totuși, să corespundă integral realității, fie din pricina unor tușe evident exagerate, fie din pricina unor omisiuni. Însă cercetătorul onest va ști să se păstreze echidistant față de mărturiile existente – de toate în ansamblu, dar și de fiecare în parte – pentru a obține nu o imagine idealizată, ci una realistă, a *omului care a fost*. E drept că adâncirea în cercetarea operei poate să producă o apropiere empatică, nu rareori transformată într-un fel de adulație oricând pregătită să justifice și să apere. Ca istoric, îmi dau seama de această primejdie și de aceea pledez întotdeauna pentru respectarea strictă a sensului cercetării istorice: nu a acuza, nu a apăra, ci **a explica**.

Dar pentru explicații corecte este necesară cunoașterea cât mai amănunțită a unor împrejurări, a unor vieți, a unor destine, de care nu ne putem apropia fără atenție și delicatețe (intrând, cum se spune, cu cizmele în sufletele unor oameni). În cazul de față, nevizând nici un fel de imixtiune în activități editoriale viitoare, cred că ar putea să fie folositoare dorința mea de a aduce în acest dosar (și așa destul de încărcat!) documentele de care dispun; la vârsta la care am ajuns, mă simt departe de eventuale acuzații impertinente ca acelea care, acum 47 de ani¹⁴, au putut să mă determine să nu mă mai ocup de asemenea chestiuni.

*

„**Artur Gorovei... era un om greu de suportat**”. În octombrie 1974, scriitorul fălțicenean Vasile Gh. Popa (1912-1976)¹⁵ a notat această observație a lui Vasile Lovinescu (1905-1984). Venind din partea cuiva din afara cercului de rude, dar dintr-o familie apropiată de a mea¹⁶, din partea unui om de care eu însumi am fost foarte apropiat și

¹⁴ Prof. Doina Cozma, *Povestea unei monografii*, în „Cronica”, Iași, an. VI, nr. 15 (270) din 10 aprilie 1971, p. 10; „răspuns” la *Scrisoarea* pe care o publicasem în aceeași revistă, în nr. 5 (260) din 30 ianuarie 1971, p. 10. Un ecou neașteptat al acestei „povești” (pentru care sunt încă dator cu explicațiile finale) la Eugen Dimitriu, *Correspondență fălțiceneană*, II, Iași, Editura PIM, 2013, p. 910 (scrisoare din 22 mai 1971 a profesorului Virgil Tempeanu: „A încetat polemica «Șt. Gorovei și autorii ‘Monografiei’», care a stârnit atâtea nemulțumiri?”).

¹⁵ Vasile Gh. Popa, *Letopiseț fălțicenean. Ultima etapă*, Galați, Fundația Culturală ANTARES, 2011, p. 140; sublinierea mea. Punctele de suspensie aparțin autorului.

¹⁶ Vasile Th. Lovinescu (1858-1927), bunicul lui Vasile Lovinescu, a fost directorul gimnaziului în anii când Artur Gorovei era elev acolo, iar tatăl său, Octav Lovinescu (1875-1952), a fost coleg de barou cu Artur Gorovei.

care mi-a arătat întotdeauna cea mai afectuoasă simpatie¹⁷, nu văd nici un motiv pentru a nu da crezare aprecierii respective.

Da: *Artur Gorovei era un om greu de suportat*. Aceasta este și impresia pe care o lasă lectura *Jurnalului* și a *Amintirilor*, iar adulația din articolele gazetărești ale prietenilor mai tineri¹⁸ – de care uneori se vedește a fi cât se poate de conștient... – este deseori temperată de însuși cel în cauză, care se vede că prefera mai degrabă oamenii care știau să fie *gentili* decât adulatori (înțelegea, poate, că nu rareori laudele care i se aduceau ținteau spre un fel de legitimare a laudătorilor înșiși: *nu slăvindu-te pe tine, laudându-se pe ei*).

„Un alt Gorovei”, oarecum diferit, cu înclinații spre o „atitudine dictatorială” în relațiile cu colaboratorii revistei „Șezătoarea” înainte de Primul Război Mondial, era intuit de profesorul Petru Ursache (1931-2013) încă din 1972¹⁹. Este cert că uneori obiectivitatea îi era deturnată de impresii false; bunăoară, opiniile pe care și le făcuse despre unii oameni și unele evenimente puteau fi eronate²⁰.

¹⁷ Sentimentele mele față de Vasile Lovinescu au fost mărturisite public în Cuvântul înainte la volumul său *Monarhul ascuns (permanență și ocultare)*. Ediție îngrijită de Alexandrina Lovinescu și Petru Bejan, Iași, Institutul European, 1992, p. 5-12.

¹⁸ Loretta Handrabura, *op. cit.*, p. 39.

¹⁹ Petru Ursache, „Șezătoarea” în *contextul folcloricității*, București, Editura Minerva, 1972, p. 121.

²⁰ Cum pare a rezulta din replica tăioasă a Corneliei M. Sassu, fiica lui V. G. Morțun, publicată în „Viața Românească”, an. XV, 1923, nr. 10-11, p. 192-193. Familia (a cărei nemulțumire are ecouri și în scrisori ale lui Ioan Nădejde) a păstrat „une dent”, care a provocat, tocmai peste șase decenii, ciudata ieșire a lui Vasile M. Sassu (1909-1983), fiul Corneliei M. Sassu și nepotul lui V. G. Morțun: Vasile M. Sassu, *M. Sadoveanu, M. Sevastos în apărarea lui V. G. Morțun*, în „Manuscriptum”, an. XIV, 1983, nr. 1 (50), p. 59-61. Din nefericire, acest articol este un model de falsificare, cu neștiință și rea-credință, a datelor unei probleme care-l depășea pe autor. El a inventat un conflict între Artur Gorovei și Mihail Sadoveanu, bazându-se pe o scrisoare din 1924, în care cel din urmă descria Corneliei Sassu acțiunea pornită împotriva lui de „d[omnul] G.” *Toate* datele din scrisoare exclud, însă, identificarea „d-lui G.” cu Artur Gorovei. La vremea respectivă, am cerut lui Fănuș Băileșteanu (1947-2008), pe atunci membru în colectivul editorial al revistei „Manuscriptum”, să-mi arate scrisoarea trimisă Corneliei Sassu de Sadoveanu; deși i-am dovedit, cu documentul în față, că „d[omnul] G.” este, de fapt, „d[omnul] S.”, adică nimeni altul decât H. *Sanielevici* (1875-1951), cunoscut pentru „contondențele” la adresa lui Sadoveanu, Fănuș Băileșteanu a refuzat publicarea unui text pentru a limpezi chestiunea. Replica mea a apărut în același an: Ștefan S. Gorovei, *Artur Gorovei contra Mihail Sadoveanu?*, în „Cronica”, an. XVIII, nr. 18 din 6 mai 1983, p. 5, cu o continuarea: *Ioan Nădejde despre V. G. Morțun*, în aceeași revistă, nr. 19 din 13 mai 1983, p. 5.

A avut atitudini și gesturi care au stârnit ostilități²¹, nedumeriri, nemulțumiri sau chiar blamări²². Astfel, lectura textelor autobiografice – ca și a unor scrisori – ni-l arată intransigent în afirmarea opiniilor sale (deseori impresioniste, deci subiective²³), uneori ușor xenofob, adversar (teoretic) al mezalianțelor. Ironia (până la maliție) colorează, desigur, astfel de însemnări, autoironia (uneori transformată într-un fel de autocompătimitere) le salvează deseori.

Examinarea acestor aspecte nu poate fi ocolită. **Fac începutul** în ceea ce privește relațiile dintre membrii familiei sale, socotindu-mă destul de bine plasat și îndatorat, chiar, întru aceasta.

*

Mi se pare că cercetarea ultimilor șapte ani de viață poate să dea o măsură pentru înțelegerea lucrurilor. O „potriveală” ciudată a făcut ca evenimente importante (și grave) să se petreacă și în 1944, și în 1945, și în 1949, tot în luna martie – luna când se socotea născut după calendarul cel nou²⁴ și când, în 1951, avea să-l găsească și

²¹ Precum se vede din relația conflictuală cu Tudor Pamfile (1883-1921), ale cărui resentimente s-au manifestat mai cu seamă în corespondență, păstrând literei tipărite o atitudine rezervat-politicoasă. Nu știu dacă s-a publicat, ori dacă măcar s-a păstrat, corespondența primită de învățătorul Ștefan St. Tuțescu (1880-1926), care primise de la Pamfile scrisori dintre care „unele jignesc pe d-l Gorovei” (cf. Artur Gorovei, „«Șezătoarea». Povestea unei reviste de folclor”, în Idem, *Literatură populară. Culegere și studii*. Ediție îngrijită, studiu introductiv, note, bibliografie și indici de Iordan Datcu, București, Editura Minerva, 1976, p. 187). Poziția inflexibilă a lui Tudor Pamfile, cu un fel de rigiditate și țâfnă militărească, s-a vădit păguboasă în cazul candeliei menite să marcheze mormântul lui Brâncoveanu la biserica Sfântul Gheorghe Nou din București (cf. „Miron Costin. Revistă de cercetări și mărturii istorice”, Bârlad, an. II, 1914, nr. 8-9, p. 128).

²² Cf. Ion H. Ciubotaru, *Însemnătatea revistei „Ion Creangă”*, în „Ion Creangă. Revistă de literatură și artă populară”, ediție anastatică, I (anii 1908-1909). Ediție inițiată și coordonată de Rodica Pop, studiu introductiv de ~, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2004, p. V-XXIII (v. p. VI-X); Idem, *Momente din istoria folclorică...*, p. 325, nota 18.

²³ Nu de puține ori, cruzimea unor notații pare a se întrece cu plăcerea înveșnicirii unor bârfe („informații”) primite de la oameni socotiți surse credibile... Și toate acestea stau alături de observații pătrunzătoare, dovedind un spirit viu, curios și o judecată dreaptă.

²⁴ În Actul de naștere și botez, eliberat de parohia Sfântul Ilie din Fălțiceni la 1 martie 1864, este trecută data de 20 februarie 1864. Însă el știa de la mama sa că era născut la 19 februarie (însemnarea din *Jurnal*, VI, din 2 martie 1951) și așa a scris în *Amintiri* (pasaj parțial tăiat cu o linie – îl reproduc ca atare!): „Era în noaptea de 18 spre 19 februarie a anului 1864 când s-a întâmplat fericitul eveniment. ~~Biografia mea problematică vor avea sarcina să descurece dacă data aceasta este riguros exactă. Nu poate să fie îndoială despre anul și luna nașterii mele, nu știu însă dacă nu cumva cele ce voi povesti nu s-au întâmplat~~

sfârșitul. La 28 martie 1944, într-o marți, la miezul nopții, cu nora lui și cu „un balot cu așternutul”, a plecat în refugiu, lăsându-și casa cu toate comorile ei în grija unei servitoare bătrâne²⁵. Au ajuns la destinație duminică, 2 aprilie. Anul de refugiu la Blaj²⁶ s-a scurs fără dificultăți majore, dar accentuând disensiunile dintre cei doi²⁷: fiecare își manifesta trăirile, grijile și spaimele sale în forme diferite, într-o incompatibilitate care i-a făcut să găsească din ce în ce mai puține căi de comunicare.

La câteva zile după ce a împlinit 81 de ani, luni, 8 martie 1945, a plecat din Blaj; vineri, 30 martie, a ajuns la Fălticeni, trecând prin controlul unor autorități „care nu sunt acele pe cari le-am lăsat când am plecat: nu sunt autorități românești”; „...și ajung acasă. Acasă la mine. Ce fericire că am găsit-o întreagă, fără să mai bag în samă că lipsesc unele geamuri și că nu mai văd mobila pe care am avut-o. Obosit, m-am culcat pe o laiță, mulțămît că dorm pe patul meu, că nu mai sunt în casă străină. Am lăsat pe a doua zi să-mi văd restul casei...”²⁸

Ceea ce a văzut nu a notat în *Jurnal*, ci doar în volumul ultim al *Amintirilor*, după ce trecuse mai bine de un an²⁹; am reprodus cândva

în noaptea de 20 spre 21 a acelei luni” (*Amintiri*, I, p. 7). Nașterea în luna februarie a unui an bisect a încurcat transpunerea în stilul nou în cazul aniversărilor! Iată o observație judicioasă a lui Leca Morariu: „În 1864, 19 februarie st[il] vechi a fost miercuri, 2 martie st[il] nou! Constat după *Kalendarul pentru Ducatul Bukovinei* la 5.4.1949” (*Scrisori către Leca Morariu*, p. 230, nota 74). Această adnotare, datată de autorul ei la 5 aprilie 1949, se află pe o scrisoare pe care editorii au publicat-o sub data de 2 aprilie 1941 (p. 229-230, nr. 14), deși în cuprinsul ei emitentul spune *de două ori* că a împlinit 85 de ani! Astfel, corectura din notele 73 și 74 este superfluă și... eronată. De altminteri, referirile la „sfărămăturile cărților din biblioteca mea”, la necesitatea urgentă a operației de cataractă, precum și la faptul că soții Morariu locuiau atunci la Râmnicul Vâlcei sunt argumente *peremptorii* pentru a plasa scrisoarea în 2 aprilie 1949. Leca Morariu a adnotat-o când a primit-o și a citit-o, trei zile mai târziu].

²⁵ În Cărtea imobilului din 1939 este înregistrată ca *Maria Vasile Simion a Ruxandei, zisă Marița Mihăilescu*, născută la 10 mai 1890 în satul Ganea, comuna Ciumulești. În mai s-a refugiat și ea, cu locuitorii satului Bunești, în județul Botoșani, revenind în august 1944 (informație de la Aurica Cîmpan, născută Văleanu, din Bunești). Deci devastarea casei, cu efectele descrise de Artur Gorovei, a avut loc în această perioadă.

²⁶ Evocat foarte succint de Loretta Handrabura, *op. cit.*, p. 41.

²⁷ Ecouri ale acestor supărătoare neînțelegeri mi-au fost relatate, cu delicatețe și franchețe, de regretata profesoară Virginia Stino (1905-2013), soția scriitorului Aurel George Stino (1900-1970); familiile noastre au împărțit peripețiile refugiului, încadrate în categoria profesorilor.

²⁸ *Amintiri*, VI, p. 93.

²⁹ *Ibidem*, p. 93-96 (inclusiv situația de la Bunești).

pasajele mai importante³⁰. Lucrurile cele mai scumpe pentru el – cărțile, corespondența, documentele – erau răvășite, murdărite, schilodite³¹. Cu o răbdare și o dragoste nesfârșite, a adunat toate aceste rămășițe, le-a pus din nou în ordine, a renumerotat cărțile, a reclădit rafturile bibliotecii și a făcut un nou catalog.

Curând după ce toți și-au reintegrat penaiții, încordarea din sânul familiei a revenit în forme agravate de tensiunile acumulate în vremea refugiului: fiul și nora au preferat condiția de chiriași în case străine, în loc să-și reia locuința din casa părintească (vor intra aici abia după moartea lui Artur Gorovei, preluând spațiul ocupat de acesta).

Era evident că „Bătrânul” jinduia după liniștea așezată a unei case, alături de membri ai familiei sale, cu nostalgia vremii când trăia soția sa, grijulie, devotată și iubitoare, evident factor de echilibru³². Moartea vechii sale servitoare, în august 1945, i-a luat și bruma de independență asigurată de această *Marița chioara* pe care o apăraseră, cu o loialitate prost aplicată, atât în fața cumnatei sale Artemiza (sora soției sale), pe care a refuzat s-o mai vadă până la moartea ei (1941), cât și în fața nurorii sale din Fălticeni. Însă necesitățile traiului (îngrijirea casei, hrana etc.) îl depășeau.

A urmat, pentru el, o perioadă foarte dificilă, ale cărei ecouri se regăsesc în multe dintre scrisorile adresate prietenilor săi. Și, firește, aceasta transforma relația cu nora sa într-o situație aparent fără ieșire, într-o înveninare continuă, cauza devenind efect și invers. N-au lipsit încercările de a se pune capăt acestei stări, dar pesemne că neîncrederea reciprocă era prea puternică, așa că nu s-a putut obține mai mult decât

³⁰ Ștefan S. Gorovei, *Casa Gane-Gorovei din Fălticeni (1843-1982)*, în „Suceava”, IX, 1982, p. 397-398.

³¹ Reiau acest pasaj: „În bibliotecă, mare jale. Din «La Grande Encyclopédie» [pe care o cumpărase cu mari cheltuieli, într-o vreme când veniturile îi erau destul de limitate, comandând volumele în Franța pe măsură ce apăreau – *nota mea*], volumul 14 lipsă, iar alte patru volume cu scoarțele luate și murdare; multe cărți lipsă și altele sfâșiaste; din volumele cu corespondența, din cele 18 volume, unele luate, altele sfâșiaste, găsite în beci, în garaj, aruncate pe afară, pe unde am găsit dintre actele ce au fost în casă și marea mulțime de scrisori ce așteptau să fie legate” (*Amintiri*, VI, p. 93-94). Extrem de dureroasă a fost constatarea stării în care se afla căsuța de la țară, peste care nu trecuse doar frontul, ci și prădăciunile unor săteni de la care socotea că era îndreptățit să aștepte recunoștință.

³² Din păcate, n-a prețuit-o cum se cuvenea decât după ce s-a stins în brațele sale, în condițiile dramatice ale anului 1918. I-a păstrat o amintire plină de duioșie și emoție, împletită cu un apăsător sentiment de vinovăție pentru atitudini și reacții nepotrivite, uneori chiar ofensatoare. Același amestec de sentimente îl trăia și pentru mama sa, reproșându-și lipsa de înțelegere și răceala pe care i-o arătase în timpul vieții.

un soi de armistițiu, mediat de un vechi prieten al familiei, Alexandru Lambrino³³. A mai trecut ceva timp, până când *acest armistițiu a devenit o pace consolidată...*

Aproape simultan, a început „epopeea” chiriașilor³⁴: întâi, chiar în toamna lui 1945, un evreu și soția lui, croitoreasă³⁵, cărora le-a închiriat camerele ocupate înainte de refugiu de fiul și nora sa; a urmat o familie de basarabeni pe care i-a primit, cedându-le sufrageria cu mobilier cu tot, cu condiția ca în locul chiriei să-i asigure mesele zilnice – o înțelegere care a ținut doar din februarie până în octombrie 1947. Restrângerea continuă a spațiului l-a silit să-și mute cărțile dintr-o odaie într-alta.

Toate aceste șicane din partea autorităților noului regim se combinau, în chip straniu, cu încercări repetate și destul de stăruitoare ale acelorași autorități de a-l atrage în „noua” viață culturală a orașului – desigur, în aceeași viziune legitimatoare. Drama pe care o trăia în familie se consuma pe fundalul prăbușirii unei lumi – o lume care, nici ea, nu-i mai fusese pe plac în raport cu aceea pe care o cunoscuse în tinerețe și a cărei dezintegrare și prefacere o trăise cu spaimă și oroare în anii '20-'40.

Cu o febrilitate nebanuită (și neobișnuită) pentru vârsta lui, și-a reluat lucrul în câteva direcții foarte plăcute sufletului său: istoria familială a revenit autoritar pe primul loc în aceste preocupări, dar, în același timp, și-a propus să dea și o nouă ediție a autobiografiei lui Teodor Vârnav, să scrie o istorie a Mănăstirii Slatina, o istorie a satului Bunești și o biografie a lui Nicu Gane. Un neastâmpăr îl determina să facă vizite foarte dese (câte două sau trei într-o zi) pe la prieteni și cunoscuți și să nutrească speranța unei... aventuri erotice, încheiată cu o căsătorie³⁶. Probabil una dintre puținele bucurii ale acestor ani a fost

³³ Alexandru Lambrino (1888-1958), fiu al generalului omonim și al Mariei G. Grecianu – cf. Mihai Dim. Sturdza, „În jurul genealogiei familiei Lambrino”, în *In honorem Paul Cernovodeanu*, Violeta Barbu edită, București, Editura Kriterion, 1998, p. 456. O prietenie strânsă, sub semnul respectului și al devotamentului reciproc, i-a unit pe acești oameni.

³⁴ Despre acest capitol din ultima etapă a vieții lui Artur Gorovei va fi vorba în alt loc: Ștefan S. Gorovei, „1843 septembrie 20 m-am mutat în casă”. *Peripețiile unei case cu pisanie*, comunicare la Simpozionul Internațional „Monumentul – tradiție și viitor”, Iași, 4-7 octombrie 2018.

³⁵ Aparținea unei familii (Rohrlich) cu care Artur Gorovei avusese relații încă dinainte de 1900.

³⁶ Într-un moment de luciditate, a putut aprecia că asemenea proiecte „însemnează că ești cuprins de o furie a firei tale psihologice, care te face să treci peste limitele buneii cuviinți” (*Jurnal*, V, p. 169; 24 ianuarie 1948).

nașterea (la 28 mai 1946) strănepotei sale, botezată (25 decembrie) Wanda-Simona-Raluca.

Schimbarea de regim l-a prins în București. Deși nu fusese un admirator al monarhilor noștri, pe care i-a văzut cu un ochi foarte critic, a resimțit dureros de lucid prăbușirea monarhiei: la 30 decembrie 1947, la sfârșitul mesei, a ridicat un pahar ca la o înmormântare cu cuvintele *Finis Romaniae*.

Ultimii trei ani de viață constituie un capitol cu altă înfățișare. Aniversarea din 1948 a trecut pe fondul acelorași tensiuni familiale: revenirea fiului în casa părintească, pentru o foarte scurtă perioadă, în februarie-martie 1948, nu a fost de natură să aducă liniștea, ba a produs chiar și ciocniri cu unii dintre chiriași. Pe acest fundal teribil de încordat (din care, totuși, n-au lipsit nici momentele detensionate), agravat de acea „furie” erotică devenită aproape necontrolabilă, Artur Gorovei a primit vestea că în curând va avea un posibil nepot. „Evenimentul” ilustrează, în consemnarea din *Jurnal*, hățișul contradicțiilor care-i măcinau sufletul și-i alterau înțelegerea adecvată a realităților.

Cu ani în urmă, se plângea de absența unui urmaș bărbătesc, un nepot care să-i mai continue, măcar o vreme, spița și numele. În 1928, într-o scrisoare către Ioan Bianu, evoca nostalgic „vremea când credeam că măcar unu din băieții mei îmi va da un nepot, care – poate! – va fi cărturar și – poate! – va avea ce face și cu aceste cărți”³⁷. Dar, cel mai mare băiet al meu s-a oprit la o fetiță [acum] aproape de 8 ani, iar cel al doilea băiet, care a trecut de 30 de ani, are mare groază de însurătoare”³⁸.

În anul următor, în ziua aniversării a 65 de ani, se tânguia din nou de împutinarea membrilor familiei sale: „Sorin e probabil că nu se va însura și nici un băiet nu va mai continua numele familiei. Poate că și aceasta este una din cauzele unei tristeți care mă stăpânește de câțva timp”³⁹. Acum, când al doilea fiu depășise „groaza de însurătoare” și anunța viitoarea naștere a unui băiat, Artur Gorovei – prins el însuși în vârtejul unor sentimente în care întrezărea tocmai... însurătoarea –, notează la 3 aprilie 1948: „Spălătorița mi-a spus că Doamna lui Sorin este însărcinată în a cincea lună și că Sorin a spus că dacă va face un băiat, are să-i puie numele *Petru* cum îl chema pe bunicul lui Sorin și – se vede că

³⁷ Un lot de cărți grecești vechi, pe care se pregătea să le dăruiască Academiei Române.

³⁸ *Scrisori către Ioan Bianu*, p. 594, nr. 20.

³⁹ *Jurnal*, III, p. 269.

din cauza nevestei – a ascuns că și pe mine mă cheamă din botez tot Petru. Eu nu sunt deloc încântat să am un nepot după Doamna lui Sorin... Un bastard...⁴⁰ E drept că ultimele 15 cuvinte au fost șterse ulterior – *et pour cause*: nepotul nedorit a devenit, în scurt timp, unul din personajele *Jurnalului*.

Cu toată nemulțumirea provocată de atribuirea altui prenume decât acela de Petru⁴¹, atașamentul bunicului pentru unicul său nepot a crescut constant și, odată cu el, și apropierea de nora sa: „Doamna lui Sorin” începe a fi Eliza sau chiar... Sorineta. Vine mai des, tot mai des, în locuința fiului său de pe ulița Rădășenilor (Ion Creangă 26) și găsește puterea să mărturisească în același *Jurnal*: „Nu credeam că-mi va fi drag băetul acesta, dar e așa de frumos și de inteligent, că mă duc în fiecare zi să-l văd și să-l sărut”⁴².

Dar tăvălugul istoriei se pornise și *finis Romaniae* se resimțea tot mai apăsător. În iunie 1948 a dispărut Academia Română, al cărei membru de onoare devenise în 1940: pentru motive care țineau de lupta de clasă, el nu avea cum să fie preluat de noua Academie, care era a *R.P.R.* Pare destul de ciudat că *Jurnalul* nu înregistrează nici un comentariu cu privire la acest eveniment, care trebuie să-l fi mâhnit, date fiind legăturile statornice cu vechea instituție, unde fuseseră reprezentați mai mulți dintre ai săi (Nicu Gane, Ion Simionescu, George Udriski).

Dar lovitura cea mai dureroasă a primit-o în martie 1949, când se pregătea să-și serbeze a 85-a aniversare: „Mi s-a făcut cadou, în ajun, pierderea Buneștilor, care era un ideal al vieții mele și fără care mi se părea că viața mea nu mai are nici un rost”. Fusesse, în adevăr, foarte legat de acest colț al vechii Moldove, unde înaintași ai săi de pe mamă stăpâniseră cândva (în secolele XVII-XVIII) o parte de pământ și unde întâmplarea făcuse să poată reveni prin zestrea soției sale⁴³.

⁴⁰ *Ibidem*, V, p. 220. Ipoteza „ascunderii” prenumelui Petru „din cauza nevestei” e o copilărie: toată lumea știa că-și serba ziua onomastică la 29 iunie, când primea felicitări și era sărbătorit!

⁴¹ Cercetătorul genealogist ar putea presupune că prenumele Ștefan provine de la acela al mătușii paterne, Ștefania Gorovei; coincidență: nașa a fost mătușa maternă, Ștefania Gheorghiu (1906-1987), nescutită nici ea de antipatia bunicului! Pentru a calma spiritele și a împăca pe toată lumea, preotul a scos din apă pe Ștefan-Sorin-Petru (cf. *Ibidem*, p. 265, consemnând, cu țâfnă, că în actul de mărturie, pe care el l-a redactat, a *suprimat intenționat* prenumele Petru!).

⁴² *Ibidem*, p. 264 (28 noiembrie 1948).

⁴³ Socrul său, Iorgu Văsescu (1826-1916), cumpărase acolo, la o licitație, 160 ha; fiicele sale Elena și Maria au primit, ca zestre, câte 80 ha, la căsătoria lor (cu Artur Gorovei și,

A dedicat timp și energie și a cheltuit sume importante pentru gospodărirea la un nivel superior a acestui pământ: a făcut felurite plantații, a adus soiuri deosebite de pomi fructiferi, a organizat o prisacă de care se îngrijea el însuși și așa mai departe. I se părea mereu că fiul Sorin nu iubea îndeajuns această moștenire care-i venea de la bunicul și mama sa; se înșela: nu acest fiu a fost acela care a decis să se despartă de pământul în care, până la urmă, au ajuns să-și doarmă cu toții somnul de veci...

Același act legislativ a lovit pe mulți dintre prietenii și cunoscuții din lumea sa, impunându-le domiciliu obligatoriu – celebrul DO – în diverse orașe din țară (această „legare de glie” a atins și pe fiul și nora sa, care însă, ca profesori, au putut rămâne în orașul lor); unii dintre acești oameni izgoniți din cuiburile lor s-au îndreptat spre Fălticeni⁴⁴, sperând că „Bătrânul” le-ar putea oferi ajutor. El însuși a primit în casa lui pe baronul Jean Kapri⁴⁵ de la Bănești – Suceava, iar nora sa a identificat o gazdă potrivită pentru soții Constantin și Natalia Romano, câteva case mai la deal de aceea în care Artur Gorovei venea zilnic să-și vadă nepotul.

Așezarea la Fălticeni, chiar și în aceste condiții dramatice, a familiei Romano⁴⁶ a adus o schimbare importantă în viața familiei Gorovei.

respectiv, George Zarnitzki Șiadbei). Partea Elenei Gorovei a revenit fiilor ei Mircea și Sorin; când cel dintâi a dorit să-și vândă partea (40 ha), cel de-al doilea a protestat și, îndatorindu-se la tatăl său, a recuperat-o. Reforma agrară din 1945 a redus-o la 50 ha, care au fost confiscate în martie 1949. Vânzarea Buneștilor a constituit unul dintre motivele tensiunii dintre fiul mai mic și familia fratelui mai mare.

⁴⁴ Au fost destul de mulți în această situație; unii au și murit în Fălticeni. Câteva nume de care-mi amintesc: colonelul Mihai Mihăilescu și soția sa Aurica (născută Simulescu) de la Roman; Dimitrie Verdeanu și soția sa Letiția (fiica poetului colonel Theodor Șerbănescu); Neculai Isăcescu și soția sa Eliza (născută Kalmuski); o mătușă a poetului N. Țațomir; o familie de greci, bătrâni și simpatici...

⁴⁵ Jean Kapri (1876-1951) a fost – cum s-ar spune astăzi – „luat în spațiu” de Artur Gorovei, ci și cum ar fi fost un oaspete, până să-și găsească o cameră cu chirie. Era, însă, absolut imposibil ca doi oameni foarte bătrâni, cu obiceiuri foarte diferite, să poată împărți o cameră. Pe fondul încordărilor descrise deja, venea nemulțumirea de a se vedea stânjenit de la lucru (avea un program mai ciudat, stând la scris până noaptea târziu). Conflictul a fost inevitabil, cu scene care au făcut amuzamentul cercului de prieteni și cunoscuți. Rezultatul acestor împrejurări, triste în fond, a fost un lung text (30 de pagini!) intitulat *Baronul (studiu de psihologie)*, datat *Fălticeni, 27 august 1950* – cf. Loretta Handrabura, *op. cit.*, p. 285. Încheierea acestui text la data menționată nu este pomenită în *Jurnal*, dar a doua zi, luni, 28 august, a citit jumătate din el soților Romano. Pentru familia Kapri: Ștefan S. Gorovei, *O veche cronică genealogică: familia baronilor Kapri*, în „Arhiva Genealogică” (ArhGen), Iași, an. III (VIII), 1996, nr. 1-2, p. 145-178 (v. p. 167, nota 23).

⁴⁶ Despre aceste persoane, de o mare distincție sufletească, a scris pagini prețioase Eugen D. Neculau: *Sate pe Jijia de Sus*. Ediție îngrijită de Marcel Lutic, II. *Boierii*,

Constantin Romano (1875-1950) era un om simpatic, vesel, cu mult umor și, în plus, avea un atu care-i marca autoritatea în fața băieților lui Artur Gorovei: era vărul primar al mamei lor, Elena Văsescu, tații lor (Iorgu Văsescu și Scarlat Romano) fiind frați⁴⁷. Lui i s-a adresat, deci, „Bătrânul” pentru a media împăcarea fraților. Costea Romano și-a îndeplinit repede misiunea: la 14 aprilie 1949, Mircea și Sorin Gorovei și-au strâns mâinile și au căzut la pace, spre marea bucurie a tatălui lor, care a putut, în sfârșit, să aibă în jurul lui, la masa pe care a oferit-o, aproape întreaga lui familie. Din păcate, în scurtă vreme *această pace se va reduce la un simplu armistițiu*, prelungit prin forța împrejurărilor.

Aproape o lună întregă (de la 7 mai până la 1 iunie 1949) a stat în București, în căutarea medicilor care să-i trateze ochii și auzul; a profitat de acest răstimp și pentru a căuta documente la Arhivele Statului și la Academie (*ultimele cercetări* în aceste depozite), și pentru a face vizite, dar tot mai nerăbdător să plece dintr-un oraș obositor, unde toți cunoscuții lui aveau un cu totul alt ritm de viață decât al său, și să revină la Fălticeni⁴⁸.

Iași, Institutul Român de Genealogie și Heraldică „Sever Zotta”, 2005, p. 220-229. Prin mamele lor, Constantin Romano și soția sa, Natalia, născută Hynek (1886-1965), erau, între ei, veri primari și veri de gradul al doilea cu soția lui Artur Gorovei. În plus, Natalia Romano (cunoscută de nepoții din toată familia ca *Tante Nuța*) fusese măritată prima oară cu George Morțun din Fălticeni, fratele Adelei Morțun, marea dragoste de tinerețe a lui Artur Gorovei (pagini întregi din jurnalul acelor ani o au pe ea ca eroină centrală). Iar George Morțun, împreună cu fratele și surorile sale (copiii lui Manolache Morțun și ai Mariei Grigore Softa), erau veri de gradul al doilea cu Artur Gorovei (prin bunica lor, Zoița Borș). Toate acestea explică de ce bunicul a lăsat-o – cum se va vedea mai departe – pe Natalia Romano ca „înlocuitoare” pe lângă nepotul său atunci când el a trebuit să plece la București. O caracterizare foarte expresivă și exactă a acestor soți: „Costea Romano era bun, blând [și] amabil; Natalia Hynek era deșteaptă, cultă, iubitoare și devotată” (*Ibidem*, p. 226). După moartea lui Costea Romano (Fălticeni, 8/9 noiembrie 1950), soția lui a rămas în Fălticeni până în vara anului 1963, când s-a întors în Botoșanii natali, pentru a muri în Căminul-spital de acolo la 4 aprilie 1965. Ultimii săi ani fălticeni (1960-1963) i-a petrecut în casa noastră, întrucât vechea ei gazdă n-a mai vrut s-o accepte după arestarea tatălui meu. În aceste împrejurări am deprins, din povestirile ei, interesul și pasiunea pentru genealogii.

⁴⁷ Cf. Ștefan S. Gorovei, *Neamuri care se duc: Văseștii*, în „Prutul. Revistă de cultură”, s.n., Huși, an. VII (XVI), 2017, nr. 2 (60), p. 32.

⁴⁸ Din acest răstimp, s-au păstrat mai multe scrisori către fiul său Sorin și *cea dintâi* către nepotul său, pe care o reproduc: „București, 27 mai 1949/ Dragă Sorinel,/ Mâne tu împlinești 10 luni. Îmi pare foarte rău că nu voi putea să fiu și eu cu voi, ca să te felicitez, cu toată dragostea de bunic, și să te sărut. Mâne am ultima ședință cu doctorul Mirescu, acel care-mi vindecă urechea cu care nu auzeam bine, și mâne sară plec și eu spre casă./ Îți doresc ani mulți, cu sănătate și voie bună, ca să faci fericirea părinților tăi și a mea, și

„Sunt bătrân, mai am așa de puțin de trăit și regret că ultimii ani ai vieții mele îi petrec așa de stupid”, nota Artur Gorovei la 9 iulie 1949⁴⁹. De fapt, însă, cheltuia tot mai puțină energie cu vechile sale obsesii și, printre veștile despre și de la fiii săi (percheziții la Sorin, „comprimarea” postului lui Mircea, arestarea unui cumnat al acestuia etc.), acorda răgazuri tot mai ample lucrului (cu deosebire la istoria familială) și... nepotului.

La 28 iulie 1949 se realizează (la stăruințele nurorii sale) fotografia cu „cele trei generații: eu, Sorin și Sorinel”⁵⁰ (fig. 3). Reflectarea în jurnal a sărbătoririi acestei prime aniversări a nepotului aduce notele unei îmbufnări copilărești, alături de strania teamă că... cineva l-ar putea îndepărta de dragostea acestuia⁵¹, la a cărui educație dorea să participe. Nimeni nu putea bănuși că aceasta avea să fie și *ultima sa fotografie*: ca și cum Timpul pornise numărătoarea inversă...

Ultimul an al vieții sale a fost un adevărat *annus horribilis* – o realitate pe care a sesizat-o el însuși în consemnarea din *16 mai 1950*: „De astăzi încep zile triste pentru mine și ai mei. Sorin este scos din

sărutând cu drag pe mama și pe tata, și îmbrățișându-te pe tine, îți zic la revedere./ Bubu Artur”. Abia trecuse un an de când însemnase în *Jurnal* că nu-și dorește un nepot, dar la 23 mai scria fiului său: „Mă gândesc mereu la el și mi-i dor să-l văd și să mă năcăjască, să mă tragă de musteți, de nas, să-mi vâre degetele în ochi, și la toate drăgălășeniile lui. Mă gândesc ce jucărie să-i aduc și nu știu”. Un Artur Gorovei „la lumina lămpii”, de neimaginat „la lumina” însemnărilor anterioare din *Jurnal*... Cuvintele lui preiau pe acelea scrise de fiul său pe o fotografie a nepotului, dedicată „Bunicului meu drag, pe care-l necăjesc trăgându-l de musteți, de nas, vărându-i degetele în ochi și câte altele”. Nepotul mai știe și alte „drăgălășenii”, de același calibru, aplicate bunicului său... Dar și acestea sunt tot pentru „lumina lămpii”.

⁴⁹ *Jurnal*, V, p. 337.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 341. Despre insistențele mamei mele știu chiar din povestirile ei. Din această fotografie există un singur exemplar, cel așa-numit *de probă*; s-a întâmplat ceva cu fotografia și restul exemplarelor nu s-au mai făcut... Ceva mai înainte, s-a fotografiat și singur (fig. 4).

⁵¹ O întâmplare caracteristică s-a petrecut în aprilie 1950, când Sorin și familia lui au plecat pentru zilele de Paști la Mărășești. O mică furtună s-a stărnit pentru că, din cauza unei neînțelegeri, „Bătrânul” nu a ajuns să-i conducă la gară: „Îmi pare foarte rău că ați plecat fără să-mi fi putut săruta băițalul, care, îmi spunea Maria, care a adus la mine căruciorul, se uita pe fereastră și striga: Vava, Vava!” (scrisoare din 6 aprilie 1950). Întâmplarea are ecou și în *Jurnal*, V, p. 428 (30). În acest volum, numerotarea filelor a fost reluată la începutul anului 1950: după p. 398 (31 decembrie 1949) urmează p. 1 (1 ianuarie 1950), anulând vechea numerotare 399. Volumul se termină cu p. 441, numerotare anulată și înlocuită cu 42; de aceea volumul VI începe cu p. 43, anulând numerotarea inițială (existentă la p. 1-15, devenite, acum, 43-57).

învățământ⁵², probabil pentru că a fost proprietar a 80 hectare de pe Bunești⁵³.

Nici o lună mai târziu, la 10 iunie, scria exasperat, după o pauză de nouă zile: „În aceste 9 zile nu am scris nimic în jurnalul meu. Am fost năcăjit de oficiul de închiriere, care a ținut, cu orice preț, să [ia] bucătăria mea și s-o deie unei *servitoare* de la Primărie⁵⁴, și i-au dat-o. Pe mine, m-au silit să-mi mut biblioteca, pe care cameră au dat-o lui Chirilă ca să-și facă bucătăria, iar eu trei zile am fost rob și mi-am mutat biblioteca în antretul din față, am muncit trei zile și încă n-am isprăvit. [...] Au recunoscut domnii, însă, că am drept la două camere și la bibliotecă. Dar eu locuiesc numai o singură cameră, una fiind ocupată de baron [...]. În ziua de 7 iunie am scris lui Sadoveanu. I-am spus că, de când Societatea Scriitorilor mi-a urcat pensia lunară la zece mii lei de lei lunar [sic!], credeam că voi trăi liniștit, dar Sorin a fost eliminat din învățământ, pentru că a fost «moșier» și eu sunt obligat să-i întrețin familia, cu pensia mea. Asta i-am scris, și nu l-am rugat nimic”⁵⁵. Vechiul prieten era acum președinte al Prezidiului Marii Adunări Naționale...

Nu era decât începutul. Patru zile mai târziu, la 14 iunie, notează: „Astăzi m-am dus la baroul avocaților să iau polița cu care să primesc de la Banca Statului pensia ce ni se dădea de la Casa de pensii a avocaților, dar... o telegramă adresată baroului îi înștiințază că pensia mea este «suspendată». Pentru ce? Voi vedea mâne telegrama, ca să știu dacă este suspendată sau anulată”⁵⁶. Va afla curând realitatea, pe care o va comunica preotului Dumitru Furtună: „Sunt f. f. năcăjit: Sorin a fost scos din învățământ: a fost «moșier», mie mi s-a suprimat pensia ce o primeam de la avocați, nu știu pentru ce”⁵⁷.

⁵² Un memorialist, fost elev la Liceul „Nicu Gane” din Fălticeni, își amintește „dispariția” profesorului de matematici Sorin Gorovei „chiar la sfârșitul anului școlar” și înlocuirea lui în comisia de bacalaureat cu David Rimer, crezând, însă, că atunci „a fost arestat pe motive politice (a fost țărănist)” – Toader Buculei-Șomuz, *Mărturisiri. Timpul Moldovei*, Brăila, Editura Centrului de Creație, 2006, p. 104. Informația despre înregimentarea în P.N.Ț. (inserată și la p. 101) este o eroare cauzată, probabil, de faptul că profesorul a lucrat, în același timp, și la o bancă agricolă și în cadrul Sindicatului Agricol Baia.

⁵³ *Jurnal*, V, p. 436 (38).

⁵⁴ Conform actelor din Cartea imobilului, se numea Maria Suman și era „funcționară” la Primăria Fălticeni. Procesul verbal de preluare a camerei are data de 9 iunie 1950, dar contractul s-a făcut abia la 8 august!

⁵⁵ *Jurnal*, V, p. 439-440 (40-41). Nu știu dacă această scrisoare a fost publicată ori dacă se mai păstrează în arhiva familiei. Răspuns nu pare să fi venit.

⁵⁶ *Ibidem*, VI, p. 43 (1).

⁵⁷ Ștefan S. Gorovei, *Mărturii dorohoiene...*, p. 295, nr. 43 (10 iulie 1950).

La 27 iunie, în sanatoriul de la Vidra, a murit fratele Elizei Gorovei, un om pe care el însuși, chiar în vremea când relațiile erau încordate, îl apreciasse ca fiind un tânăr inteligent. Plecând la înmormântare, nora a încredințat copilul unei vecine prietene, om de nădejde, iar ei, toți trei, au pornit spre gară. „Am venit împreună cu ei, până în dreptul casei mele, și ea m-a rugat să mă duc și dimineța, și peste zi, și sara ca să-l văd pe Sorinel, și nu-și putea stăpâni lacrimile”⁵⁸. Artur Gorovei își lua din nou în primire misiunea de bunic, în care evenimentele ulterioare îl vor „confirma” cu toată tăria.

Luna iulie a adus deschiderea iarmarocului – tradiționalul iarmaroc de Sfântul Ilie; câteva seri în șir, într-acolo s-au îndreptat cei patru membri ai familiei; „cele trei generații” au putut fi văzute în carusel sau la cuștile animalelor. Pentru ceea ce a urmat, las să vorbească însemnările din *Jurnal*⁵⁹.

„*Joi, 3 august.* [...] Astă noapte *Sorin* a fost arestat de Siguranță, împreună cu colonelul Constantinescu, nu se știe pentru ce, și i s-a făcut o percheziție care a ținut patru ceasuri. Au rădicat o gazetă în care se vorbește despre vitamine, «Adevărul» recent, gazeta guvernului, și un memoriu asupra unei chestiuni școlare.

Luni, 7 august. Sorinel, astă noapte, s-a deșteptat din somn, a început să plângă și repeta într-una: «Tatiea, Tatiea, nani, papă». Pe mă-sa, care voia să-l dezmierde, o bătea, o alunga, a fost o scenă penibilă. Se vede că a visat pe tată-său, că-l adormea, că-i dădea «bunbun», bomboane.

Marți, 8 august. Primesc o scrisoare de la Iov, care-mi trimite poezia «Artur Gorovei», din volumul «Moldova», numai cu «cărți postale»⁶⁰. Două c.p., una de la Leca Morariu, despre succesul ultimului concert ce au dat, și alta de la Furtună, cu făgăduința să înceapă a scrie istoria mănăstirii Gorovei, imediat ce va primi pensia de 1 septembrie⁶¹.

Am scris lui Sadoveanu, la Mănăstirea Neamțului, următoarele:

⁵⁸ *Jurnal*, VI, p. 44 (2).

⁵⁹ *Ibidem*, p. 50-52 (8-10).

⁶⁰ Poezia este transcrisă la p. 53 (11), după scrisoarea către Sadoveanu; v. mai departe, în scrisoarea lui Mircea Gorovei din 23 martie 1951.

⁶¹ Scrisoarea aceasta nu s-a păstrat. Ea constituie explicația pentru modul în care Artur Gorovei își începe scrisoarea sa din 16 octombrie 1950: „A trecut 1 septembrie și cred că acuma ai trecut în rândul pensionarilor. [...] Acum ai timp să te apuci de scris istoria Goroveiului...” – Ștefan S. Gorovei, *Mărturii dorohoiene...*, p. 296, nr. 45.

Folticeni, 7 august 1950

Iubite și stimate prietene,

Aflu că ești la mănăstirea Neamțului, venit pentru a te odihni; aș veni și eu, să te văd și să-ți urez sănătate și voie bună, dar împrejurările încă nu mă iartă.

Sănătatea mea ar fi bună – ca să zic așa – dacă nu aș fi așa de răcit; de două luni tușesc strașnic și sunt răgușit, și vederea mă face să sufăr. Cu ochiul stâng nu mai văd deloc. Aștept un răspuns de la doctorul Miron din București, pe care l-am văzut și în luna mai 1949, și mi-a spus că nu mă poate opera, pentru că încă nu-i coaptă cataracta; i-am descris starea în care se află astăzi ochiul, și-l întreb dacă se poate opera.

Nu știu când aș putea să plec. Fiul meu Sorin, care a fost scos din învățământ, nu știe nimeni pentru care motive, în noaptea de 3 august a fost rădicat din pat de agenți de siguranță și dus la închisoare în beciul casei lui Gavrilescu, nu se știe pentru care motiv, și acum doarme într-un beci. La percheziția care i s-a făcut, nu s-a găsit nimic din ceea ce căutau și aud că într-o ședință a partidului s-a discutat cazul lui Sorin și s-a hotărât că nu are nicio vină.

Până nu se va întoarce el – cine știe când – nu pot să plec.

Mie mi se rupe inima când aud pe băiatul lui, care abia a împlinit doi ani, cum plânge și mereu cheamă pe tatăl său. Nu doresc nimănui traiul pe care-l duc eu astăzi.

Primiți, vă rog, cele mai sincere salutări de la al Domniei Tale devotat.

A. G.”

Jurnalul nu consemnează primirea vreunui răspuns nici la această scrisoare.

Încă nu se știa nimic despre soarta fiului din Fălticeni, când fiul din București l-a anunțat (la 11 august 1950) că strănepoata se îmbolnăvise de paralizie infantilă și fusese internată la Spitalul Colentina. *Annus horribilis* era în plină desfășurare. Abia la 22 august primea „vești bune” despre strănepoată, iar la 26 august putea să noteze: „Sorin este la canalul⁶² care se face acum și leagă Dunărea, de pe la Cernavodă, cu marea, la Constanța. Scrie Elizei”.

⁶² La 14 august afla că este închis la Tâmpesți (în vechea casă a lui Tudorache Ciurea, marele paharnic, ctitorul bisericii de la Tâmpesți!); la 17 august – „că S[orin] ar fi dus la Canal” (*Jurnal*, VI, p. 54-55), realitate confirmată peste nouă zile (*Ibidem*, p. 57).

Grijile și spaimetele noului context sudează definitiv legătura cu nora cândva așa de aspru criticată. De la 7 septembrie, odată cu o trecătoare boală a nepotului, începe să doarmă în casa fiului său, „de strajă la Sorinel”⁶³: nora lui trebuia să plece de dimineață la școală; însă a rămas acolo și după însănătoșirea nepotului: „Sunt tot prizonier la Sorinel”, scria la 6 octombrie⁶⁴.

Întoarcerea fiului din detenție întârzia, o scrisoare prin care cerea să i se trimită haina lui de blană arătând că era de așteptat trecerea iernii; vremea operației se apropia (vedea tot mai prost, după cum arată și însemnările din *Jurnal*). Oarecum paradoxal, un eveniment trist a lăsat deschisă calea pentru identificarea celui mai potrivit succesor care să asigure, în continuare, „straja” asupra nepotului: „La Sorinel mă va înlocui Nuța lui Costea Romano”⁶⁵ (care tocmai murise în noaptea de 8/9 noiembrie)⁶⁶.

Și iată însemnarea „de adio” din jurnal: „Vineri, 15 dec[embrie]. – În astă sară am să dorm acasă la mine, după aproape cinci luni⁶⁷ de când am dormit în casa lui Sorin, în aceeași cameră cu nora mea, pe patul ei. Sorin a scris ieri Elizei să roage pe Nuța Romano să-mi ție locul până ce va veni el⁶⁸, în curând. În oraș se șoptește că acest «în curând» va fi 1 ianuar 1951. Cum Mircea vine mâine dimineață să mă eie la București, i-am spus tatei Nuța, pe care o rugasem de mai înainte, și acceptase, cu plăcere, pentru că Sorinel îi este foarte drag, să vie la ora 9 dimineața, să-i predau postul. L-am sărutat pe guriță pe Sorinel și am plecat foarte amărât, contrariat. Cu toate necazurile ce-mi făcea, din copilărie, îmi este foarte drag. La 3 ½ m-am dus să-l văd. L-am găsit foarte schimbat, trist, nu mai zâmbea, ca altădată, nu făcuse nicio drăcie de ale lui, casa era în regulă, nimic deranjat. Când a venit Eliza de la școală, pe la 4 ceasuri, a început

⁶³ *Ibidem*, p. 59 (17 septembrie: „De câteva zile, Sorinel este complet sănătos, iar eu fac mereu de strajă și dorm acolo”; 23 septembrie: „Mâine sară iar de strajă la Sorinel”), p. 60 (sfârșit de septembrie, pagină stricată: „Sunt... de pază la Sorinel. Ieri nu am părăsit casa lui Sorin nicio secundă, am dormit acolo ca totdeauna”).

⁶⁴ *Ibidem*, p. 60.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 67 (joi, 7 decembrie 1950).

⁶⁶ Despre împrejurările acestei tranziții, în condiții așa de triste, am și relatarea Nataliei C. Romano.

⁶⁷ Inexact: doar trei!

⁶⁸ Scrisoare (c.p.) trimisă Elizei Gorovei de la Canal la 11 decembrie (scrisă la 8) și ajunsă la Fălțiceni la 13 decembrie: „Dacă Vava pleacă la București, sunt de părere, dragă Lizica, s-o rogi pe tanti Nuța să stea cu tine. Va fi mai ușor și pentru ea, și pentru tine. E o soluție la care să te gândești. Nici Sorinel nu va fi singur”.

Sorinel a mai învia. Eliza i-a cântat Moș Crăciun cu barba albă și alte cântece de acestea, și el le asculta cu toată atenția.

Sorinel s-a deprins cu mine și-mi pare rău că nu pot să-l aud tot ce spune⁶⁹.

Aceasta a fost *ultima vizită*, ultima „întrevedere”. A plecat cu credința fermă că se va întoarce acasă. Întoarcerea a trebuit să aștepte, însă, 44 de ani.

La sfârșitul anului 1950 – probabil cel mai dur din toată lunga sa viață – părea împăcat: „Simt mulțămire”, nota el la 29 decembrie, când primise o carte poștală de la fiul său (scriind că „în curând ne vom vedea”) și una de la nepotul său (dar, firește: „Sorinel nu știe ce a scris Eliza în numele lui⁷⁰”).

Doouă săptămâni mai târziu, însă, evalua situația cu cea mai crudă luciditate: „Mircea mi-a adus celebrii ochelari⁷¹, dar nu pot să văd nimic cu ei. Mă mângâie și trebuie să mergem la D^f Miron, să-i cerceteze. Așa este norocul meu; D^f. Pârchez [Spârchez] îmi ia 1000 de lei și-mi dă o doctorie ca să dispară focarul de tusa, și tusa continuă cu îndărătnicie, dar... curge urechea dreaptă. *Nu știu când voi scăpa de cursa în care m-am băgat ca un prost*”⁷².

În sfârșit: „Vineri, 16 februarie. Temp. ora 10: 0°. **A venit Sorin**”. Întoarcerea fiului – despre care scrie în *Jurnal* trei zile la șir – pare să-i redea interesul pentru toate vechile preocupări: istoria familială, Teodor Vârnav, Congresul de la Chicago etc.

*

Ultima aniversare: vineri, 2 martie 1951. Redau din scrisoarea pe care Mircea Gorovei a trimis-o fiicei sale trei zile mai târziu: „Am fost cu toții invitații lui Bubu la dejun. Adică a suportat el toată cheltuiala. Faniuca a pus doar ce e destul de principal, munca și priceperea, iar Alecu⁷³ a dat partea cu târguilele.

Iată cum au decurs lucrurile. La 15⁵⁰ am ajuns și eu acasă de la serviciu. Afară era o babă urâtă. Frig – 2° și ninge cu viscol. Intrat în

⁶⁹ *Jurnal*, VI, p. 68.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 73.

⁷¹ Între timp, făcuse operația de cataractă – v. mai departe scrisorile din 18 și 19 ianuarie 1951, către nora și nepotul său.

⁷² *Jurnal*, VI, p. 81 (miercuri, 14 februarie 1951; sublinierea mea).

⁷³ Alexandru Kisielevski (1895-1965), fratele Ștefaniei Gorovei. A fost căsătorit cu Elena Poni, una dintre fiicele lui Petru Poni, apoi cu Maria Wisotzki. La vremea aceea, locuia împreună cu Mircea și Ștefania Gorovei. Nu e greu de imaginat că înghesuiala producea, inevitabil, tensiuni (evocate, de altminteri, de Mircea Gorovei).

casă, l-am felicitat pe tata, dorindu-i multă sănătate și să trăiască încă mulți ani, iar el mulțumindu-mi și sărutându-mă, a început să plângă ușor. Am trecut apoi la dejun: Bubu, Faniuca, Alecu, Emi și cu mine. Meniul era scris chiar de Bubu pe o mică foaie de hârtie semi-cartonată (fig. 5) și cuprindea:

Slăninuță cu țuică
 Salade à la bœuf
 Șalău cu maioneză
 Friptură de vițel
 Tort
 Mere Ionathan
 Vin
 Cafea neagră
 Poftă bună!

Paharul de țuică l-am ridicat pentru Bubu, cu care ocazie l-a felicitat și Emi, care spunea că el știa de la tine că ziua lui Bubu este la 3 martie și l-am lămurit că el fiind născut înainte de 1900, diferența de stil este de 12 zile și nu 13 ca după această dată. Primul pahar de vin l-am băut tot pentru Bubu, că doar el era acel sărbătorit, iar celelalte cari au urmat s-au băut pentru sănătatea Wânduței scumpe, pentru tine, pentru voi amândouă care lipseați dintre noi și în fine și pentru noi ceilalți.

Bucatele au fost cu măiestrie gătite și au fost devorate, căci mâncate ar fi prea puțin spus. Tortul – rețeta D^{nei} Orăscu – abia au mai rămas câteva feliuțe pentru seară, iar vin s-a băut 4 sticle – cu seară cu tot. De data aceasta, Bubu a fost cu adevărat cumpătat⁷⁴; a băut un păhăruț de țuică și 2 sau 3 păhăruțe de vin; vinul de la M.A.T.⁷⁵, care nu era chiar așa de rău, era însă dulceag, așa că a avut trecere și la Emi. A mâncat Bubu din toate felurile, dar cu multă cumpătare, nu cum făcea în alte timpuri. Și cu aceasta a luat sfârșit festinul și sărbătorirea aniversării a 87 ani de viață. Acest dejun a costat nici mai mult, nici mai puțin decât 2500 lei. Noi n-am fi fost în stare să suportăm o așa cheltuială, care ne-ar fi dezechilibrat cu desăvârșire”⁷⁶.

⁷⁴ Într-o scrisoare din 28 februarie 1950, Mircea Gorovei îl ruga pe fratele său să-l îndemne pe tatăl lor să fie mai cumpătat la mâncare, să nu exagereze cu băutura, să se abțină de la eforturile prea mari (drumuri lungi, adusul lemnului din magazin în casă etc.).

⁷⁵ Monopolul Alcoolului și Tutunului.

⁷⁶ În partea a doua a scrisorii, datată la 8 martie, Mircea Gorovei explică întreruperea de trei zile: „Cauza? O bănuiești și tu. Am de îngrijit pe «Cocuța mea» și, Doamne!, tare-i place să fie servit fără a ține seamă că poate și acel de la care cere acest serviciu are și el

În *Jurnal*, ultima însemnare e de sâmbătă, 17 martie (data eronată: 20 martie!), menționând doar temperatura de la ora 10 (22 de grade). Evident, a rămas neîncheiată. Cea din urmă din starea de luciditate e anterioară cu două zile⁷⁷:

„Joi, 15 mart. Temp. ora 10: + 15°. Ora 11: + 22°, fără umbră.

Ieri a fost la noi Vintilă Șiadbei⁷⁸, inginer la Timișoara, unde nu a fost o picătură de omăt. Are leafă 25.000 lei pe lună. Mâne este invitat la masă la noi.

Cărți postale: de la Sorinel, care-mi spune că de trei săptămâni nu mai primește nici o veste despre sănătatea mea. Și alta de la Grunfeld, noul meu chiriaș, care-mi trimite o mie de lei, nu știu pe ce timp și pentru care camere, pe care eu nu i le am închiriat.

Astă sară a fost Trai[a]n⁷⁹ la masă la noi”.

*

Ultimele zile: 16-19 martie 1951

Din scrisoarea lui Mircea Gorovei către fiica sa (București, 23 martie 1951):

„Cu vreo săptămână înainte de sfârșit, vedeam că merge din ce în ce mai greu. De două ori în timpul nopții l-am găsit în curmezișul patului, voind să se coboare pentru anumite mici necesități, fără însă a izbuti, și atunci îl aranjam noi în pat schimbându-i rufăria, și dacă-l întrebam dacă i-a fost rău, ne răspundea doar «poate». În afară de aceasta, îl mai apuca un tremur, în special mâinile și bărbia, se culca pe pat, se învelea și îi trecea.

o nevoie mai presantă ca a lui. Un mic exemplu: vin de la serviciu la 3⁴⁰ și mi-e foame. De-abia aștept să mă pun la masă, dar atunci își găsește să mă întârzie: întâi să-i spun câte grade sunt la termometru, apoi să-i citesc o scrisoare pe care a primit-o, a citit-o, dar vrea să vadă dacă a citit-o bine. Poți să-i spui nu[?!] L-ar contraria. Ba, ieri după amiază, după ce a făcut un pians, m-a pus să fac și eu vreo două, și el să privească. Îl distrează, știu aceasta, și cu toate că nu aveam chef de așa ceva, i-am făcut pe plac. Sunt curiozități bătrânești și cred că e bine să i le satisfaci”. E greu de comentat în marginea acestei destăinuirii, prin care se luminează mai bine firea „Bătrânului”.

⁷⁷ *Jurnal*, VI, p. 90.

⁷⁸ Eroare: este vorba de Traian Șiadbei (v. mai jos); Vintilă Șiadbei, astronom, a murit în refugiu, în 1944 – cf. Mioara Gafencu, Sorin Gafencu, *Vintilă Șiadbei și Haralambie Ciocan. Dimensiunile timpului*, Iași, Editura StudIS, 2014, p. 12.

⁷⁹ Inginerul Traian Șiadbei (n. 11 noiembrie 1899), fratele lui Vintilă și al filologului Ion Șiadbei (n. 16 februarie 1903 – m. 4 martie 1977), a murit la 3 septembrie 1959 în spitalul din Oradea, ca deținut politic (fusesse arestat în martie și condamnat la zece ani pentru „crimă de uneltire” (cf. www.biblioteca-represiuni.ro). Despre cel de-al patrulea frate, Gheorghe Șiadbei, nu cunosc amănunte. Împreună cu sora lor, Alexandrina (1907-1924), erau copiii lui Gheorghe Șiadbei și ai Mariei Văsescu, sora Elenei Gorovei.

Otita [pe] care o avea la urechea dreaptă mergea spre vindecare; începuse să vadă mai bineșor cu noii ochelari, așa că citise *Nada florilor* și acum începuse pe *Mitrea Cocor* de Sadoveanu. Vedeam că slăbește mereu, dar n-aș fi bănuțit că va merge așa de repede la sfârșit.

Vineri, [16 martie]⁸⁰, astăzi o săptămână, mi-a spus că are o durere la tâmpla dreaptă, o linie care mergea de la sprânceană la vârful urechii. Sâmbătă, [17 martie], când am venit acasă, m-a întrebat dacă mergem la D^r Antal – trebuia să mergem pentru a vedea cum mai stă cu otita – și, natural, i-am răspuns că da. De obicei, când eu luam dejunul, el stătea cu mine. De data aceasta însă n-a mai venit, ci s-a dus în cealaltă cameră, începând a se pregăti pentru plecare. Îl vedeam ce greu se aranja și a fost nevoie ca să-l ajute Faniuca să-și puie sacoul. După ce a fost gata, a venit la mine și m-a întrebat dacă plecăm. I-am răspuns că va merge cam greu, căci mi se pare că e cam slăbit. Îmi spune că doar mergem cu tramvaiul și la răspunsul meu că până în [strada] Barbu Văcărescu e cam departe pentru el și apoi se va urca cu prea multă greutate în tramvai, îmi spune cu oarecare deznădejde și mâhnire: «Atunci să nu mai mergem?» Dar l-am liniștit pe dată, spunându-i: ba să mergem, dar să luăm un taxi. I s-a luminat fața și mi-a spus: da, bun! Am mers pe jos până la stația din [strada] Polonă și cu taxiul am ajuns la D^r Antal, unde cu destulă greutate a suit scările. După examen și după ce D^{ru} i-a spus că otita s-a vindecat și după ce i-a spus că pentru durerea de care ți-am scris să faci un ușor masaj cu spirt camforat, tot cu taxiul am venit acasă. Aici s-a culcat pe pat, i-am făcut masajul și întrebându-l dacă-l mai doare, mi-a răspuns că mai puțin. După vreo oră, a venit la mine și a vrut să-mi spună ceva, n-am înțeles ce-a vrut să spună pentru că se freca cu mâna dreaptă pe falca de jos și spunea: «Am nevoie de o persoană... persoană». Am căutat să-l ajut spunându-i: vitamină, sirop de tusă, medicamente pe care le lua el, dar văzând că nu nimerim a dat din mână spunând un eh! Seara, la masă, a mâncat un iaurt și un ou fiert moale, a băut apă, s-a dezbrăcat singur, s-a pus în pat și m-a întrebat: «Ei, în astă seară ce facem?» (Adică ce tratament). I-am răspuns că punem în nas Fedrocain, ceea ce am făcut, i-am spus noapte bună, mi-a răspuns, mi-a strâns mâna, i-am stins lumina și s-a culcat; uitam să-ți spun că i-am mai făcut un masaj cu spirt camforat. În timpul nopții, l-am găsit iarăși mișcat în pat și cu ajutorul lui Alecu l-am schimbat de lenjerie, era cu ochii deschiși, am încercat să vorbesc cu el, dar a răspuns doar cu un aaa, aaa! Am crezut că e buimac de somn și obosit și ne-am culcat și noi.

⁸⁰ Pentru această zi, nu este nici o însemnare în *Jurnal*.

Duminică [18 martie] dimineată însă nu s-a mai mișcat, stătea culcat cu fața în sus, din când în când tușea, deschidea ochii, dar n-am parvenit să pot vorbi ceva cu el, căci nu răspundea. L-am adus pe D^r Colonaș⁸¹, care l-a examinat; i-a luat tensiunea, care era normală, 13 cu 7, inima foarte bună, fără nici o aritmie, doar pulsul 120 pe minut. L-a examinat, după care a încercat să vorbească cu el, dar fără rezultat, și mi-a spus: «D^{le} Gorovei, meseria noastră este foarte ingrată și de multe ori nu putem face nimic. Viața a ajuns la sfârșitul ei și trebuie să ne resemnăm. Are o congestie cerebrală, este în preagonie, nu-și dă seama de nimic, n-are dureri, nu vede, i-am putea face o injecție cu cofeină, dar inima e bună». L-am întrebat cât timp poate dura această stare și mi-a răspuns că depinde de inimă, dar cel mult 3 zile. Apoi mi-a spus că-mi stă la dispoziție să-mi dea certificatul de încetare din viață... și ne-am despărțit. Emi era și el de față; după dejun, noi am rămas, iar el a plecat la un concert.

Către seară am văzut că tușea puternic, ca un om normal, și atunci m-am sfătuit cu Faniuca să mai aducem și pe D^r Spârchez, poate este vreo salvare! L-am adus, dar și el a spus: aceeași tensiune, inimă bună, congestie cerebrală pe bază de arteroscleroză, stare de totală inconștiență și fără dureri, un focar de congestie pulmonară în partea dreaptă, a intrat în comă (agonie). Ne-a propus injecții cu penicilină, dar cum abia a doua zi le-am fi putut obține din cauza formalităților, spunea și el: mâine dimineța se poate să fie prea târziu.

Înainte de a-l aduce pe D^r Spârchez, am vrut să vorbesc cu Sorin la telefon, dar fiind duminică nu am reușit, i-am dat o telegramă fulger în care-i spuneam: «Tata foarte grav, vino cu primul tren», și care în 15 minute a fost la destinație.

Trebuia să mă consult cu cineva, care să fie mai puțin turburat ca mine, asupra celor ce aveam de făcut și m-am dus la scriitorul Iov⁸². Cu un străin trebuia să fac acest lucru, pentru că-i arătase o deosebită afecțiune, și cu el am luat hotărârile asupra celor ce ar fi trebuit să fac.

Reîntors acasă, am stat în preajma lui, avea o respirație normală, din când în când tușea destul de puternic, stătea cu fața în sus și doar din când în când deschidea ochii, dar nu mai vedea nimic cu ei, nu mai auzea nimic și nu mai știa nimic. Se apropia sfârșitul.

⁸¹ Dr. Constantin Colonaș (1901, Galați – 1981, București), medic și scriitor.

⁸² Dimitrie Iov (n. 1888, Uricani/Botoșani – m. 1959, Gherla), scriitor, atașat culturii basarabene, director al Teatrului Național din Iași în perioada 1942-1944; a murit în detenție.

Când noaptea se îngâna cu ziua, [luni, 19 martie] la orele 4½-4⁴⁵ tata și-a dat sufletul și eu am fost acela care i-am închis ochii, eu i-am aprins lumânarea, eu l-am spălat și cu ajutorul lui Alecu și al Faniucăi l-am îmbrăcat și tot noi numai am putut deplânge pierderea lui.

La ora 7 dimineța m-am dus la serviciu pentru a-mi lua concediul necesar și când am venit acasă l-am găsit pe Sorin. Reîntâlnirea noastră a fost mișcătoare, dar demnă. Alexandru mi-a dat un concurs neprecupețit. El a declarat moartea (fig. 6) și mi-a scos formele, în timp ce noi doi [frații] umblam după celelalte nevoi împreună cu Iov. Am anunțat Uniunea Scriitorilor prin cc. Mihai [Sadoveanu] și până la 1 ½ ziua toate erau aranjate și aprobare din partea parohului de a-l depune în biserica Precupeții Noi.

Faniuca acasă stătea împreună cu Nunuța Dimitriu, care bănuia moartea tatei deoarece duminică după amiază venise Georges să-l întrebe când vrea să meargă cu el la Folticeni. Și ce bine i-a prins atenția Nunuței. La 2 ½, când preotul îi citea prima rugăciune, a venit și Emi, care însă n-a venit măcar să-l vadă, a mâncat ceva foarte frugal în urma insistențelor noastre și a plecat.

După dejun, m-am dus și am aranjat pentru sicriu și transportul la biserică și apoi la cimitir și la 6 seara l-am depus în biserică. În urma lui am mers eu cu Iov, Sorin cu Dunăreanu⁸³ (amândoi scriitori), Faniuca, Nunuța și Alecu. După slujba din biserică, am venit acasă; la biserică a venit și Georges.

Marti [20 martie] am aranjat mormântul la Cimitirul Bellu în parcela scriitorilor și apoi am anunțat pe cei câțiva din familie și seara la serviciul care a avut loc la ora 8, în afară de noi, băieții lui, Faniuca și Alecu, au luat parte soții Dimitriu, Iov, Mugurel, Bezveconi⁸⁴ și altă lume străină.

În aceeași zi am primit de la Bezveconi – căruia eu trecând în piața de flori pentru o jerbă, m-am abătut pe la el și i-am lăsat o carte de vizită anunțându-i moartea – o frumoasă scrisoare al cărui conținut ți-l redau⁸⁵:

⁸³ Nicolae Dunăreanu (1881-1973), scriitor, prieten cu Mihail Sadoveanu și N. N. Beldiceanu.

⁸⁴ Istoricul și genealogistul basarabean George (Gheorghe) Bezviconi a fost unul dintre prietenii tineri ai lui Artur Gorovei, pentru care a nutrit o mare admirație. O schiță a vieții și operei sale: Dan Berindei, *Gheorghe Bezviconi (1910-1966)*, în ArhGen, an. III (VIII), 1996, nr. 3-4, p. 31-36.

⁸⁵ Este, probabil, primul mesaj de condoleanțe primit la moartea lui Artur Gorovei. Nu cred că originalul se mai păstrează. Ulterior, relațiile lui George Bezviconi cu Mircea Gorovei s-au deteriorat grav.

20.III.951 Mult onorate Domnule Gorovei, profund îndurerat de marea pierdere ce-a suferit cultura și familia D^{vs}, mă grăbesc să vă exprim sincerile mele condoleanți cu ocazia încetării din viață a scumpului și neuitatului D^{vs} părinte. Nu voi uita niciodată că ilustrul nostru folklorist și minunat povestitor m-a onorat cu aleasa sa prietenie, clipele petrecute împreună cu Artur Gorovei rămânând pagini din cele mai frumoase din Cartea Vieții. Nu-mi vine să cred c-a dispărut din mijlocul nostru, vorba lui moldovenească, senină și spirituală, răsunând încă în urechile mele.

Amintirea lui Artur Gorovei va trăi atât cât va trăi cultura românească, la izvoarele ei găsindu-se poezia poporană și trecutul, cu atâta dragoste cercetat de mult regretatul D^{vs} părinte.

Rămân mișcat de atenția D^{vs} și vă rog, încă o dată, să exprimați Doamnei și să primiți personal expresia profundeii mele dureri.

G. Bezveconi

În aceeași zi, D. Iov îmi prezintă poezia făcută de el la 2 august 1950, pe care ți-o redau:

Artur Gorovei

Stă în cerdacul bătrânesc un mic
Moșneag slăbuț cu păr de promoroacă.
Privește peste târgul lui Foltic
Și scutur-amintiri ca de pe-o cracă.

Ani mulți au viscolit pe el ninsoarea,
Dar an cu an i s-a ntețit puterea
Ca-n stupăria de la „Șezătoarea”
Din câmpul de folklor s-adune mierea.

Acum, prin geamul pururea deschis,
Se văd păreții încărcați, livadă,
Cu tot ce-a adunat, cu tot ce-a scris,
Din toate câte a știut să vadă.

Stă în cerdac și cu privirea cată
Tăblia adumbrită de olane
Și-și amintește din ce-a fost odată,
C-aice „a copilărit N. Gane...”

Atenție frumoasă din partea lor. În afară de acei ce ți-am scris, venea în biserică și lume străină, care aprindea o lumânare și se îndrepta apoi spre noi, cei cu durerea, spunându-ne «Odihnească în pace!».

Miercuri [21 martie] dimineța, când m-am dus la el, se menținea bine, era senin la față, părea că doarme, așa cum l-ai știut și tu, doar că începuse să-i curgă o vinișoară de sânge din nări. Până după amiază însă se schimbăse.

La ora 4 ¼ a început prohodul oficiat de preoții Cosma (nepotul lui I. Creangă) și Dumitrescu și în afară de noi patru ai casei au fost Nunuța cu Dumitriu, Iov cu D^{na}, George Gorovei cu Dida, Oana și Lunica⁸⁶, copiii lui Sică Gorovei⁸⁷, o serie întregă de scriitori, Tache Slăvescu⁸⁸, Liliana Cihoschi și la un moment dat a apărut și Emi. În jumătate de oră serviciul a fost gata, am așteptat mașina mortuară și la 5 l-am suit în ea, luând loc preotul, dascălul, omul cu coliva și noi frații, ducându-l la locul de odihnă veșnică.

La poarta cimitirului ne aștepta o delegație de scriitori, cari au depus o jerbă de flori și ne-au prezentat condoleanțe din partea Uniunii Scriitorilor din R.P.R., însoțind pe defunct până la mormânt. [...]. Faniuca, cu Elena, Alecu și Bubi Rohr⁸⁹ au plecat acasă, iar Sorin și cu mine am rămas până s-a zidit bolta și s-a făcut mormântul”.

Las să urmeze două mici loturi de scrisori de la Artur Gorovei, dintre cele recuperate în împrejurările descrise la început: cinci trimise la Canal fiului său Sorin, între august și decembrie 1950, și 16 trimise la Fălticeni între decembrie 1950 și martie 1951, nurorii și nepotului, iar apoi și fiului, revenit de la Canal. Pentru completarea informației, am reprodus în note fragmente din scrisori ale celuilalt fiu, Mircea, către fiica sa; din păcate, nici această corespondență nu s-a păstrat în totalitate.

⁸⁶ George Gorovei, văr de gradul II al lui Artur Gorovei, cu soția sa Alexandrina (născută Algiu), cu fiica Oana (căs. Tocineanu) și sora sa Elena (căs. Modreanu).

⁸⁷ Colonelul Constantin Gorovei (frate cu George Gorovei); din căsătoria cu Ortansa Pursch a avut un băiat (Alexandru Gorovei) și două fete (Alexandrina, căs. I. Modrogan și Constanța, căs. M. Anastasiu).

⁸⁸ Proprietar în județul Baia; mort în detenție (Canal), în 1953.

⁸⁹ Rudă apropiată a soției lui Mircea Gorovei.

I. Către fiul aflat la Canal

1.

Folticeni, 30 aug[ust] 1950

Dragă Sorine,

Sunt sănătos. Aștept numai ziua de 8 septembrie, când Dr. Miron se întoarce în București din concediu, ca să știu dacă se poate opera cataracta de pe ochiul stâng, cu care nu mai văd deloc, și să plec la București.

Eliza și Sorinel sunt bine, sănătoși; ne vedem în fiecare zi; el stă la mine⁹⁰, când mamă-sa face cumpărături.

Sorinel e tare frumos și înțelept.

Te îmbrățișez cu toată dragostea de tată.

Artur

C.p., adresată „Domnului/ Sorin Gorovei/ Căsuța postală 3/ Cernavoda”; la expeditor: „Artur Gorovei/ Republicei 241/ Folticeni”. Ștampila oficiului de expediție: „FĂLTICENI 31 AUG. 50”; cea a oficiului de destinație: „CERNAVODA... SEPT. 1950”.

2.

Folticeni, 30 sept[embrie] 1950

Dragă Sorine,

Noi tustrei suntem bine și ne bucurăm că avem zile senine, cald și frumos, deși noaptea se răcește și dimineața ferestrele sunt asudate.

Sorinel face progrese în fiecare zi; spune cuvinte nouă în toată ziua și mereu cântă. Cu mine se împacă foarte bine și-i foarte draguț. La vârsta lui de doi ani mă uimește cu inteligența lui.

Nu am plecat încă la București, pentru a-mi face operația de cataractă la ochiul stâng, cu care nu mai văd deloc.

⁹⁰ Într-o asemenea împrejurare a fost vizitat, la 18 august 1950, de filologul Gavril Istrate (1914-2014), în trecere prin Fălticeni. După vreo trei decenii, profesorul Istrate mi-a povestit, cu mult haz, această vizită, în care l-a cunoscut pe Artur Gorovei în postura de bunic păzindu-și nepotul...

Te sărut cu drag, Sorine, și la revedere.

Artur Gorovei

C.p., adresată „Domnului/ Sorin A. Gorovei/ Căsuța postală 3/ Cernavoda”; la expeditor: „Artur Gorovei/ Republicei 241/ Folticeni”. Ștampila oficiului de expediție: „FĂLTICENI 30 SEP. 50”; cea a oficiului de destinație: „CERNAVODA 2 OCT. 950”.

3.

Folticeni, 19 n[oiem]br[ie] 950, Duminică

Dragă Sorine, eu să fiu supărat pe tine? Nici nu trebuie să-ți închipui astfel de enormitate. Ți-am scris. – Tatia face progrese din zi în zi. Odată voia să spuie: „Nu am timp”, și el a zis: „Am timp *nu*”, dar după câteva minute s-a corectat el singur și fără a fi fost îndemnat de cineva a spus: „*Nu* am timp”. Asta este o dovadă a inteligenței lui extraordinară. „Nu cade Coca jos” a rămas în urmă. După ce pe la 6 fără ceva dimineața pleacă Eliza la școală, el vine la mine în pat, mai doarme ceva și apoi începe cu obrăznicile lui. Este admirabil. – Mâne, luni, îți este reparat gata (sic!) blana. – Te sărut, dragă Sorine, cu tot dragul și dorul,

Artur

C.p., adresată „Domnului/ Sorin A. Gorovei/ Căsuța postală 3/ Cerna-Voda/ Dobrogea”; la expeditor: „Artur Gorovei/ Republicei 241/ Folticeni”. Ștampila oficiului de expediție: „FĂLTICENI 20 NOV. 50”; cea a oficiului de destinație: „CERNAVODA 22 NOE 950”.

4.

Folticeni, 23 [scris 223] n[oiem]br[ie] 950

Dragă Sorine, nu știu dacă cheia originală de la yală este la tine, sau ai lăsat-o acasă, și unde ai pus-o. Dacă este la tine, te rog să o trimiți cu poșta, la București lui Mircea, cred că în primele zile din decembrie să plec la București, pentru a mă opera de cataracta ochiului stâng și pentru a consulta un alt specialist pentru boalele de gât, nas și urechi, pentru că sunt aproape surd. Dacă cheia este aici, scrie Elizei unde să o găsească.

Ai noștri sunt sănătoși.

Te sărut cu drag și dor,

Artur

C.p., adresată „Domnului/ Sorin A. Gorovei/ Căsuța postală 3/ Cernavoda/ Dobrogea”; la expeditor: „Artur Gorovei/ Republicei 241/ Folticeni”. Ștampila oficiului de expediție: „FĂLTICENI 24 NOV. 50”; cea a oficiului de destinație: „CERNAVODA 26 NOE 950”.

5.

București, 22 dec[embrie] 950

Dragă Sorine, te felicitiez pentru 25 decembrie și-ți doresc sănătate și voie bună.

Dr. Miron mă va opera la cataracta de la ochiul stâng după 1 ianuar, așa că voi face Crăciunul în chip liniștit.

Am sosit în București duminica trecută.

Cu bine, dragă Sorine, și să ne vedem sănătoși.

Artur Gorovei

Și noi îți urăm toate bune și te sărut, Mircea.

C.p., adresată „Domnului/ Sorin A. Gorovei/ Căsuța postală 3/ Cernavoda/ (Dobrogea)”; la expeditor: „Artur Gorovei/ Prof. Ion Bogdan 13/ București 3/ Raionul Stalin”. Ștampila oficiului de expediție ilizibilă; cea a oficiului de destinație: „CERNAVODA 23 DEC. 950”.

II. Către familia aflată la Fălticeni

1.

București, 17 dec[embrie]⁹¹ 950

Dragă Eliză și dragă Sorinel,

Am ajuns bine, dar foarte cu greu și obosit. La Dolhasca 40 de

⁹¹ Data de zi este greșită: după cum se vede și din *Jurnal*, pierduse șirul zilelor. Fiul său Mircea a sosit în Fălticeni sâmbătă, 16 decembrie la amiază și au plecat împreună a doua zi, duminică, 17 decembrie, după dejun; au ajuns în București luni, 18 decembrie dimineața (v. nota următoare).

minute întârziere a trenului cu care trebuia să plecăm (200 lei tregherul); în tren atâta înghesuială, cum n-am văzut de când sunt. Am stat cu picioarele mele între ale unei doamne, care s-a coborât la Chitila, și doamna a dormit peste mine. Eu am avut noroc de un domn care s-a coborât, după ce am stat în picioare aproape un ceas, și mi-a cedat locul lui. Mircea a stat în picioare până la Mărășești. Am stat nemișcat până la București și am plătit 500 lei automobilul foarte elegant. – La 7 ½ am ajuns acasă, unde ne aștepta Făniuca și avea un ceai original cald⁹². M-am culcat și am dormit până pe la 4 ceasuri.

Multe salutări și sărutări lui Sorinel de la Făniuca. La masă a fost și Emil.

⁹² Redau descrierea călătoriei după scrisoarea adresată de Mircea Gorovei fiicei sale la 31 decembrie 1950 (aici și în celelalte scrisori, completările sau explicațiile cuprinse între paranteze drepte îmi aparțin): „În seara de 15 am plecat, după cum știi, la Folticeni. Am avut loc bun, căci am stat pe o bancă de două locuri, singur până la Dolhasca. Trenul meu a avut o întârziere de aproape o oră și-mi era frică să nu pierd legătura. Ajuns în Dolhasca, am altă surpriză: trenul pentru Folticeni și-a schimbat plecarea cu două ore mai târziu, așa că am stat pe peron în frig și am ajuns la 12³⁰, în loc de 10. M-am dus direct la tata, pe care l-am găsit neliniștit că nu mai veneam. S-a schimbat mult: a slăbit, nu vede bine și aude foarte greu; e foarte greoi la mișcări. După ce mi-am făcut toaleta, ne-am dus la restaurantul Țanu și am luat dejunul. Cu toate că plouase dimineața și era noroi, ne-am dus la cimitir să văd mormântul mamei și de acolo ne-am dus la Sorinel, care s-a făcut mult mai frumușel ca în fotografia [pe] care ai văzut-o și e mai înalt ca Wânduța. A venit la mine în brațe, unde a stat tot timpul cât am stat la ei. Sorin nu era acasă [evident: era la Canal...], a scris că în curând se va întoarce. Seara pe la 6 ½ ne-am dus la Titu [Stăcescu, cumnatul său], unde am luat un ceai garni. Titu a slăbit și Tonica [Antoaneta Stăcescu (1896-1983), născută Kisielevski, sora Ștefaniei Gorovei] nu se lasă mai prejos. [...] Noaptea am dormit la tata, adică vorba vine că am dormit, căci nu m-a lăsat să mă culc pe canapeluță, cum voiam eu, ci m-am culcat cu el în pat de-a picioarele, dar patul e pentru o singură persoană și mai erau și niște mosafiri din cauza cărora eu nu pot dormi. Duminică [17 decembrie] am luat dejunul la Titu și am venit acasă pentru a ne pregăti de drum. Tata avea un geamandan mai mărișor și valiza lui mică de mână, iar eu valiza de la tine, care era mai grea ca geamandanul lui. Cum n-am găsit trăsură, am luat un om care ne-a dus bagajele la gară, iar eu am mers cu el, iar tata a venit cu Eliza. Ne-am instalat în clasa II și am plecat. La Dolhasca, era ora 18³⁰, m-am dus să caut un om care să ne ducă bagajele, dar n-am găsit și când mă întorc la garnitura în care-l lăsasem pe tata cu geamandanele, găsesc ușile încuiate și luminile stinse. Personalul mi-a dat drumul, am făcut manevră, am găsit un om care să ne urce în trenul de București, am stat o oră, care era întârzierea trenului și când intrăm în vagon... aglomerație mare! Un domn mai tânăr a cedat tatei locul, am aranjat bagajele în plasă, iar eu am stat în picioare până la Mărășești, unde am ajuns pe la 1 noaptea. Acasă am ajuns pe la 7 dimineață, venind de la gară cu un taxi”.

Vă îmbrățișez cu drag,
 Artur
 Azi nu am ieșit din casă.
 Vremea exact ca la noi.

C.p., adresată „Doamnei/ Eliza Sorin Gorovei/ Ion Creangă 26/ Folticeni”; la expeditor: „Artur Gorovei/ Prof. Ion Bogdan 13/ București”. Ștampila oficiului de expediție: „OF. POSTAL SPECIAL/ 20 12 50/ GARA DE NORD AMB”; cea a oficiului de destinație: „FALTICENI 22 DEC. 950”.

2.

București, 20 dec[embrie] 950

Dragă Eliză și dragul meu Sorinel, în astă sară D^f Miron m-a examinat și mi-a spus că după 1 ianuar mă operează. Mi-a recomandat pe colegul său D^f Antal, de la aceeaș clinică, pentru boala de auz⁹³. În mărturia ce a dat pentru serviciul de miliție care cere aceasta pentru viza carnetului de identitate, [scrie] că va trebui să stau în București încă o lună de zile. Mâne mă duc la D^f Antal.

Am uitat să scot din lemnărie un copac de salcâm, care-i trebuie pentru întărit stâlpilor de la poartă, și când va veni Lefter⁹⁴ te rog să i-l dai.

Azi am ieșit pentru prima oară din casă.

Dragă Sorinel, azi a fost soare și era călduț afară. Mă gândesc la tine.

Complimente Tantie Nuța și Tantie Mya⁹⁵.

Vă sărut pe amândoi,

Vava

⁹³ Din aceeași scrisoare a lui Mircea Gorovei: „Peste două zile ne-am dus la D^f Miron, care după ce l-a examinat mi-a spus că-l va opera după 1 ianuarie și operația o va face la Spitalul de Stat N^o 22 din Bulevardul Hristo Botev. Pentru urechi, ne-a recomandat pe D^f Antal, la care am fost. L-a examinat, i-a făcut un sondaj prin ambele nări, i-a făcut o insuflație după care a auzit chiar și cu urechea dreaptă, cu care n-a auzit de 70 de ani! I-a dat să pună Phedrocain în ambele nări. Tata era entuziasmat. Dar bucuria n-a ținut mult, căci a doua zi iarăși aude greu. Am fost și a doua oară la D^f Antal, i-a dat speranțe, i-a făcut în afară de insuflație, și un masaj electric, dar nu prea vedem progres, cu Phedrocain-ul continuă, cu o zi sau două înainte de internarea în spital pentru operație ne vom mai duce pe la D^f Antal. Din această cauză e îndeajuns de abătut”.

⁹⁴ Lefter (Elefterie) Dolceanu (1883-1955), ultimul administrator al proprietății de la Bunești. Mulțumesc d-lui Ioan Dolceanu, primarul comunei Bunești, pentru comunicarea datelor biografice.

⁹⁵ Maria Crivăț, născută Hynek, sora Nataliei Romano.

C.p., adresată „Doamnei/ Eliza Sorin Gorovei/ Ion Creangă 26/ Folticeni”; la expeditor: „Artur Gorovei/ Prof. Ion Bogdan 13/ București”. Ștampila oficiului de expediție: „OF. POSTAL SPECIAL/ 24 12 50/ GARA DE NORD AMB”; cea a oficiului de destinație: „FALTICENI 25 DEC. 950”.

3.

București, 22 dec[embrie] 1950

Dragă Eliză și scumpul meu Sorinel, vă felicitiez pentru sfintele sărbători, pe voi și pe prietenele noastre, Tante Nuța și Tante Mya; să vă dăruiască bunul Dumnezeu tot ce visați și-mi pare foarte rău că nu sunt și eu cu voi.

Pot să vă comunic o mare bucurie ce am avut ieri, la vizita D[octo]rului Antal. Cu un tratament făcut în cabinetul lui elegant, după mai puțin de un ceas, am auzit foarte bine, dar surpriza a fost alta: cu urechea dreaptă eu nu aud de vreo 70 de ani⁹⁶, și am auzit cu dânsa și uneori mi se părea că aud mai bine decât cu urechea stângă. Nu a întrebuițat nici un medicament, numai cu sondele lui și cu niște sonde ce mi-a vârât în nări a ajuns la această minune. Joia viitoare trebuie să mă duc iar la el. Astăzi, însă, nu mai aud ca asară, deși *aud* mai bine și aștept ora 2, când la radio se dau cele ce se petrec la oficiul lor, să văd cum aud.

D^f Miron mi-a amânat operația după 1 ianuar; se vede că a avut în vedere Crăciunul.

Dragă Sorinel, ți-am făgăduit să-ți trimet ceva de ale bunătaților care-i plac lui Moș Crăciun cu barba albă, dar Făniuca nu a făcut încă nimic, și pachetul nu ar putea să sosească la timp. Dar va sosi peste termen.

Am fost, cu Mircea, la Iov și grație lui am încasat pensia de la scriitori și mi-am putut scoate și carnetul de vizite medicale și de medicamente pe care le plătește societatea. Dar vizita la D^f Antal m-a costat 700 lei și un medicament din care să pun de 2 ori pe zi câte trei picături în fiecare nare, alți 350 lei.

Cum scrisoarea aceasta va pleca mâne de aici, voi avea timp să vă spun cum am auzit la radio, care este a[l] lui Alexandru.

Deocamdată vă sărut pe voi, Eliza și Sorinel.

Azi îi scriu și lui Sorin, la *Calan*⁹⁷.

Vava

⁹⁶ Deși repetată și de fiul său (v. mai sus, nota 93), afirmația pare exagerată, întrucât conduce la anii adolescenței! Poate că trebuie înțeles *de pe la 70 de ani*.

⁹⁷ Scrisoare păstrată, v. mai sus. *Calan* pentru Canal, în rostirea nepotului.

La radio, deși mai slab ca ieri sara, am auzit și cu dreapta. M-am bucurat și de asta.

Vava

Scrisoare pe hârtie; plicul nu s-a păstrat.

4.

București, 24 dec[embrie] 1950

Dragă Eliză și dragă Sorinel,

Vă felicitiez pentru sfintele sărbători ale Nașterii Domnului nostru, să vă deie Dumnezeu toate fericirile și tot ce doriți.

Te rog să arăți aceleași felicitări Tantei Nuțai și tantei Mya, dacă mai este la Folticeni.

Îmi pare rău că nu sunt și eu cu voi, cu tine dragă Sorinel, dar trebuie să stau aici, până voi isprăvi ceea ce am început.

Vă sărut cu drag,

Vava

Cu cele mai bune urări de sărbători,

Alex. Kiselevski

C.p., adresată „Doamnei/ Eliza Sorin Gorovei/ Ion Creangă 26/ Folticeni”; la expeditor: „Artur Gorovei/ Prof. Ion Bogdan 13/ București 3/ Raionul Stalin”. Ștampila oficiului de expediție: „OF. POSTAL SPECIAL/ 27 12 50/ GARA DE NORD AMB”; cea a oficiului de destinație: „FALTICENI 28 DEC. 950”.

5.

București, 28 dec[embrie] 950

Dragă Sorinel, pentru ziua de astăzi, când tu împlinești cinci luni peste cei doi ani, te am felicitat când am plecat și acum repet felicitarea, dorindu-ți să împlinești de multe ori anii tăi de viață.

Ți-am făgăduit să-ți trimet un hulubaș de cozonac, dar nu s-a putut face.

Ieri fiind ziua aniversară⁹⁸ a Făniucăi, a venit numai Volski⁹⁹ cu

⁹⁸ Onomastică: Sfântul Ștefan.

⁹⁹ Vasile Volski, rudă a Ștefaniei Gorovei.

Dida, a rămas la masă, târziu a venit și Emil, a mâncat, a băut și el vin de Cotnari și pe urmă a jucat și el cărți până aproape de ora 12.

Eu cu auzul merg prost. Disară mă duc iar la D^f Antal.

Acum te mai felicitiez, pe tine, pe Mămuca ta și pe cele două tante, pentru anul nou, și vă sărut cu drag, pe tine și pe Mămuca, și complimente tantelor.

Vava

Ieri a fost la mine Alexandru Kazimir.

Nu am fost încă nicăieri, afară de Iov, care a făcut Crăciunul afară de București.

Aștept să mă opereze la ochi.

C.p., adresată „Domnului/ Sorinel Sorin Gorovei/ Ion Creangă 26/ Folticeni”; la expeditor: „Artur Gorovei/ Prof. Ion Bogdan 13/ București 3/ Raionul Stalin”. Ștampila oficiului de expediție: „OF. POSTAL SPECIAL/ 30 12 50/ GARA DE NORD AMB”; cea a oficiului de destinație: „FALTICENI 3 IAN. 951”.

6.

București, 4 ianuar 1950 [= 1951], Joi

Dragă Eliză, eu, mâne dimineată, vineri¹⁰⁰, voi fi operat de D^f Miron, la Spitalul de Stat N^o 22, din strada Hristo Botev N^o 5 (era bulgar), și voi sta în spital 4-5 zile. Duminică are să vie Mircea să mă vadă¹⁰¹.

¹⁰⁰ Din scrisoarea lui Mircea Gorovei către fiica sa, din 5 ianuarie 1951: „Miercuri [3 ianuarie] am vorbit la telefon cu D^f Miron, care mi-a spus ca vineri să mă duc la Spitalul N^f 22 din Bulevardul Hristo Botev, al cărui șef este el, pentru a-l interna pe tata. Joi [4 ianuarie], la 5 p.m., m-am dus cu tata la D^f Antal; i-a mai făcut o insuflație și un masaj electric și i-a recomandat să facă 10 injecții de câte 2 cm³ fiecare de două ori pe săptămână cu Textifort, să continue cu picăturile de Fedrocain pe care le pune în nas și crede că va auzi. Astăzi dimineată [5 ianuarie] am plecat cu tata la spital, unde am ajuns cam la ora 8 și am luat număr de ordine pentru consultație; am capatat N^o 23 și am așteptat până la 10²⁰, când am intrat la consult. I-am dat doctorului consultant nota dată de D^f Miron de a fi înștiințat, doctorul l-a anunțat imediat și am stat până la 12³⁰ când a venit D^f Miron și i-a dat dispoziția de internare. I-am făcut toate formele și la 13¹⁰ ne-am despărțit, tata condus de o soră s-a suit la etajul 3, iar eu am plecat la serviciu, de unde fusesem învoit pentru acest lucru. Operația va avea loc miercuri, până atunci i se vor face anumite preparative. Duminică între orele 14-16 îl vom putea vedea și apoi joi între aceleași ore, deci după operație. Cred că va sta în spital vreo 10 zile. Când a plecat, era enervat, deși spunea că nu are nici o teamă”.

¹⁰¹ Din scrisoarea lui Mircea Gorovei către fiica sa, din 7 ianuarie 1951 (duminică): „Dimineată eu m-am dus la biserică [...] și la 2 ½ am plecat cu Faniuca să-l vedem pe

De când am venit nu am fost nicăieri – afară de Iov, care m-a servit ca un frate, dar care nu a făcut sărbătorile în București și cred că încă nu s-a întors; a fost la mine Alexandru Kazimir, pe care l-a anunțat mama lui, Anna, care fusese la noi într-o sară. Pe nimeni nu am anunțat că sunt în București.

Cu auzul merg prost, deși mai bine ca înainte, și nu știu cărei cauze să-i dătoresc pricina aceasta. Beu un *siropcol*, care văd că-mi face bine la tusă, și pun câte trei picături dintr-o sticlă, în fiecare seară, care mă ușurează mult.

De acasă nu știu nimic de când am plecat. Cred că tu ai trecut pe la mine și ai văzut ce mai este în hol¹⁰². Am dat să facă o cheie de la ușa mea de intrare în cameră, ca să ți-o trimet, și te rog să mai treci pe la mine.

În caz când Leibovici¹⁰³ pleacă, să nu te leși până ce nu vei intra stăpână în casă. În tot cazul, dacă Sorin nu vine până atunci, și ai vreo împotrivire, du-te la primar, la prefect și cred că-ți vor face dreptate¹⁰⁴. Tulipa care este la becul din fosta voastră cancelarie este a mea; să fii atentă să nu o eie Leibovici când va pleca.

Nu știu dacă Lefter a făcut cei doi stâlpi la poartă. Dacă i-a făcut, și a cheltuit ceva cu fierării ce va fi cumpărat, te rog să-i plătești tu pentru mine. Să-i plătești și pentru acel care-l va fi ajutat la lucru.

Bubu. L-am găsit destul de nemulțumit de spital și i se pare tare lung timpul până miercuri, când urmează a fi operat. Spunea că dacă va vedea bine cu ochiul operat, apoi nu se mai gândește să-l opereze și pe celălalt când cataracta va fi coaptă. La ora patru fix, soneriile ne-au anunțat că trebuie să părăsim spitalul și ne-am despărțit de el, urmând ca mâine să-i duc un flacon de Sirocol pentru tusă, un săpun și în fiecare zi câte două pânițe mici albe”. Continuare în 8 ianuarie (luni): „Deocamdată îl prepară în vederea operației, punându-i niște picături în ochi. Cu 10 ore înainte de operație va fi anunțat pentru a nu mai mânca nimic, căci după operație trebuie să stea 14 ore absolut nemișcat. Nu e un lucru prea ușor, dar trebuie să-l facă. Cu auzul nu stă chiar așa de prost. Nu pot spune că aude bine, dar ieri la spital i-am cetit scrisoarea ta și altele ce promise, cu o voce potrivit de tare în timp ce alții vorbeau în cameră și a auzit totul. Poate și auzul își va mai reveni. Eu l-am întrebat pe D^r Antal dacă nu ar fi cazul unui cornet acustic, și el mi-a răspuns că nu! că va auzi fără acest instrument!!”

¹⁰² În *fostul* hol al casei își depozitase ce mai rămăsese din bibliotecă; deși era camera lui, a devenit loc de trecere pentru un chiriaș; apoi s-a instalat acolo dentistul Jean Grünfeld (v. mai departe, scrisoarea nr. 12 și nota 113), camera fiindu-i repartizată acestuia imediat după moartea lui Artur Gorovei. Atunci biblioteca a fost urcată în podul casei, iar ușa spre cealaltă cameră de la stradă a fost blocată. A rămas așa vreme de 28 de ani, până în 1979, când a fost posibilă mutarea „moștenitorilor” lui Jean Grünfeld.

¹⁰³ Leon Leibovici promise repartiție pentru două încăperi. A rămas în casă până în 1958, când a plecat în Israel.

¹⁰⁴ Iluzie...

Mi-i dor de Sorinel. Dacă se întâmplă să vie Sorin înainte de a mă întoarce eu, aș vrea să știu ce scenă s-a petrecut la prima lor întâlnire.

Cred că te împaci bine cu tante Nuța și nu știu dacă tante Mya mai este la Folticeni.

Aici avem vreme de primăvară. Când îți scriu, la ora 11, termometrul arată + 3°. Au fost zile cu + 8°. La Botoșani erau – 17°. Minus 17°!! Nu știu cum este vremea la Folticeni.

Am să aduc *ceai*; dacă ai nevoie de ceva, te rog să-mi scrii. În tot Bucureștiul nu se găsește un pahar alb, curat, ci numai de cele verzi, proaste.

Ce se mai aude cu cei din *Calan*?

Te rog arată complimente tantei Nuța și tantei Mya, dacă mai este în Folticeni.

Sărută pe Sorinel și pentru mine, și eu te sărut pe tine cu drag și dor.

Artur

Peste câteva zile ai să primești pensia mea de la Stat. Să nu uiți bacșiușul pentru curier.

Scrisoare pe hârtie; plicul nu s-a păstrat.

7.

București, 18 ian[uarie] 951

Dragă Eliză și Sorinel, băet frumos, cuminte și inteligent, astăzi am ieșit din spital, unde am fost operat de cataractă. Am ieșit bine cu operația și am stat în spital de la 5 până astăzi, 18 ianuar. Am fost chinuit rău, dacă nu aș fi avut în auz vorbele lui S. *răbdare*, aș fi lăsat tratamentul și aș fi plecat. Să stai cu amândoi ochii bandajați, asta nu-i glumă.

Nu am văzut decât pe Iov și pe Alexandru Kazimir.

Sunt extrem de obosit; cu greu mă țin pe picioare. Am venit de la Spital acasă cu Făniuca, într-un automobil, și cu greu m-am urcat în el și tot cu greu m-am coborât.

Te rog trimite-i lui Sorin două mii [mii] de lei. I-aș trimete eu, dar mă tem să nu-i fi trimes tu.

Vă sărut pe amândoi cu drag și dor,

Vava

Complimente tantei Nuței.

C.p., adresată „Doamnei/ Elisa Sorin Gorovei/ Ion Creangă 26/ Folticeni”; la expeditor: „Artur Gorovei/ Prof. Ion Bogdan 13/ București 3”. Pare a fi fost returnată expeditorului.

8.

București, 19 ianuar 951

Dragă Sorinel, nu ți-a scris Vava pentru că după 13 zile de ședere în spital, unde m-am chinuit, având amândoi ochii bandajați, de mă purtau ca pe un adevărat orb, în fine joia trecută am fost eliberat din spital și m-a condus acasă Făniuca, și aproape nu puteam să umblu și am venit acasă cu un automobil. Eram așa de slab, nu puteam să umblu și a doua zi m-am sculat la 11 ceasuri dimineață. Tot timpul m-am gândit la tine și la Tatia. Și Mircea și Făniuca mă îngrijesc foarte bine. – Sărută frumos pe Mamia și pentru mine și spune complimente alese Tantei Nuța. Pe tine te (să)sărut mult, mult, și te doresc.

Vava

C.p., adresată „Domnului Sorinel Sorin Gorovei/ Ion Creangă 26/ Folticeni”; la expeditor: „Artur Gorovei/ Profesor Ion Bogdan 13/ București 3/ Stalin”. Din ștampila oficiului de expediție se distinge data: „22 IAN.”; cea a oficiului de destinație: „FĂLTICENI 24 IAN. 951”.

9.

București, 21 ian[uarie] 951, Luni

Dragă Eliză și dragă Sorinel, astăzi am avut o zi foarte dureroasă la început și sara foarte veselă. Trebuia să mă duc dimineața la spital, să controleze doctorul starea ochiului operat. Mircea nu putea să meargă, m-am dus cu Făniuca. M-am sculat la 7 dimineața și la 8 eram la spital. Am așteptat trei ceasuri pe un scaun, până ce a venit doctorul, care a fost reținut la o conferință pentru o comemorare a lui Lenin¹⁰⁵. Îmi închipuiam că va găsi ceva rău și mă va reține la spital și eram hotărât să refuz. Dar a găsit bine, a desființat bandajul făcut de Făniuca și trebuie să mă duc vineri să mai vadă. Am fost mulțumit.

¹⁰⁵ Data morții lui Lenin: 21 ianuarie 1924.

Sara m-am dus la D^r Antal, care m-a făcut să aud bine și să mai vin la el peste vreo zece zile. Acum aud bine, și s-a minunat și Viorica lui Jănică¹⁰⁶.

Ce mai faceți voi? Sunteți sănătoși? Tanti Nuța este bine? Spuneți-i multe complimente și mulțămiri pentru dragostea ce vă arată. Pe voi vă sărut cu mult drag și dor și vă zic: la revedere.

Vava

C.p., adresată „Doamnei Eliza S. Gorovei și lui Sorinel/ Ion Creangă 26/ Folticeni”; la expeditor: „Artur Gorovei/ Profesor Ion Bogdan 13/ București 3/ Stalin”. Ștampila oficiului de expediție: „BUCUREȘTI 3/24.I.1954” (sic!); cea a oficiului de destinație: „FĂLTICENI 26 IAN. 951”.

10.

București, 28 ianuar 1951

Dragă Sorinel,

Astăzi tu împlinești doi ani și jumătate. Să deie Dumnezeu să împlinești mulți, mulți ani, cu sănătate și voie bună și cu spor în toate cele ce vei face, spre bucuria Mamiei și a mea și spre fericirea ta.

Despre mine nu știu ce să vă spun, dar văd că șederea mea aici se lungește și mă gândesc cu groază când va fi să plec singur acasă.

Sărută pe Mama și pe Tanti Nuța și eu te sărut de multe ori și cu tot dragul și dorul,

Vava

Azi am fost la D^r Miron; a găsit ochiul în bună stare și mi-a spus să vin la el... peste o săptămână, adică la... 1 februar. Cât va trebui să mai stau la București?

C.p., adresată „Domnului Sorinel Sorin Gorovei/ Ion Creangă 26/ Folticeni”; la expeditor: „Artur Gorovei/ Profesor Ion Bogdan 13/ București 3/ Stalin”. Ștampila oficiului de expediție: „GARA DE NORD/ 27 IAN. 951”; cea a oficiului de destinație: „FĂLTICENI 28 IAN. 951”.

11.

București, 28 ianuar 951, Duminică

Dragă Eliză, astăzi Mircea a fost la Sadoveanu, ca să-l întrebe la ce oră pot să-l vizitez. Sad[oveanu] s-a interesat și despre Sorin. Despre

¹⁰⁶ Ioan (Jenică) Kisielevski, fratele Ștefaniei Gorovei; soția sa: Viorica (născută Pașulis).

Sorin eu nu știu nimic, nu știu ce este cu el. Sad[oveanu] i-a spus lui Mircea că mâne, la ora 5, vine mașina lui să mă ducă la el. Ce zici?

Cred că ai nevoie de bani, și ai mei se subțiază. Curând vei primi mandatul de 4800, dar până atunci iată ce mai ai de încasat.

De la *Chirilă*: 450 lei chiria pe ianuar și lumina pe decembrie și ianuar, după cât o va fi socotit Leibovici.

De la *Ursucescu*: 200 lei chiria pe ianuar.

De la *Leibovici*: 400 lei chiria pe ianuar și lumina pe decembrie și ianuar.

Nu știu, poate banii aceștia au fost dați Doamnei Chirilă; tu ai să vezi. Acești bani îți vor servi pentru impozite, până ce va veni Sorin.

Eu nu mai știu ce este cu mine. La ochiul operat nu se mai aplică nici un medicament; acuma Doctorul cercetează ochiul pentru a pune ochelarii ce trebuie să-i port. Văd ceva cu ochiul operat, dar nu cred că va rămâne vederea ca acuma, ceea ce m-ar nenoroci. A pus data de 2 februar când să mă duc la el acasă, nu la spital, de care mi-i groază să mă apropii. Dacă va trebui să operez și cataracta de pe ochiul drept, nu aș mai avea curajul să vin la București.

Eu am să plec de aici într-o sâmbătă sara, cu acceleratul. Am să vin în clasa întâi. Dacă Sorin ar fi atunci acasă, și ar căpăta învoire de la Miliție¹⁰⁷, l-aș ruga să vie la Dolhasca, să mă eie în primire, iar pe tine te-aș ruga să mă aștepti la gara Folticeni, cu o trăsură¹⁰⁸. Dar când va fi aceasta? Nu știu nici eu.

Te rog mai treci pe la mine. Am dat să facă o cheie pentru odae mea, ca să ți-o trimet. În odae încă nu vei face foc, până când te voi înștiința că am să vin.

Sorinel ce mai face? Cred că a primit, poate chiar astăzi, de la mine, o carte postală prin care-l felicittez pentru doi ani și jumătate.

Am rămas surprins de invitația ce mi-a făcut I. Spiridon pentru ziua întâi sau a doua a Crăciunului, la dejun la el, în Folticeni, strada 23 August, casa N^o 7. Eu îl știam la Ioneasa; i se refuzase să steie chiar în subsol, în bucătărie, și acum îl văd în Folticeni. Cum? Oare casa lui din fața Primăriei să nu fie str. 23 August? Și ce caută el în Folticeni? I s-a dat vreo slujbă? Ce anume? Sunt curios să știu. Nu i-am răspuns încă.

Cu auzul mă năcăjesc. Uneori aud bine de tot, și altă dată nu aud pot să spun că de loc. Acum am prins un meșteșug: acoper amândouă

¹⁰⁷ Absolut necesară pentru a ieși din perimetrul orașului: o regulă a *domiciliului obligatoriu (DO)*!

¹⁰⁸ Ambele obiceiuri s-au păstrat până târziu, în adolescența mea...

nările cu degetele, suflu tare în nas și în urechea stângă se face o pocnitură, iese pe acolo un fel de vânt și imediat aud. Mare minune este și asta. Am să mă duc la D^r Antal (un ungar) să-i spun și asta, dar o vizită la el costă 500 lei.

Mâne îți voi scrie ce voi face la Sadoveanu¹⁰⁹.

Sărută-l pe Sorinel și pentru mine, complimente tantei Nuța și ție sărutări cu drag și cu dor.

Artur

Scrisoare pe hârtie; plicul nu s-a păstrat.

12.

București, 2 febr[uarie] 1951, Sâmbătă¹¹⁰

Dragă Eliză, ieri am făcut ultima vizită Doctorului Miron, care a fost foarte încântat de reușita operației ce mi-a făcut și mi-a scris rețeta ochelarilor ce trebuie să-i întrebunțez și un bilet pentru miliție că am nevoie să mai stau în București încă o lună. N-am să stau atâta și mă gândesc cu oarecare groază când va trebui să plec singur.

Astăzi a fost la mine tânărul Corbea¹¹¹, șeful secției literare a Societății scriitorilor, și mi-a adus 20.000 lei, ajutorul medical ce am cerut, și când l-am întrebat ce trebuie să iscălesc pentru primire, mi-a spus că nu-i nevoie, el conduce secția aceasta. Mă cunoaște foarte bine, e din județul Dorohoi, știe Mănăstirea Gorovei. Mi-a spus că are să trimeată o mașină să mă ducă la Societate, ca să cunosc colegii. Vezi ce om mare sunt eu?

Despre Sorin ce se mai aude? Nu li dă drumul? Ce se spune prin oraș?

Aici stradele sunt cu neputință de parcurs. Este atâta omăt, că te afunzi în el.

Aștept poșta care vine cătră sară, poate primesc vreo scrisoare de la tine, și poate că trebuie să-ți răspund ceva.

Azi am cumpărat un crap; închipuește-ți: 280 lei kilogramul și nu are nici icre. Am să iau și un litru de vin, mi-i dor de un păhăruț. Dacă ar fi venit Sorin, l-aș bea în sănătatea lui.

¹⁰⁹ Scrisoarea nu a mai ajuns la destinație – v. mai departe, scrisoarea nr. 13, cu nota 114.

¹¹⁰ 2 februarie 1951 a fost *vineri*.

¹¹¹ Desigur, scriitorul Dumitru Corbea, născut în 1910 în satul Sârbi, comuna Vlăsinești, pe atunci în județul Dorohoi (m. 2002).

Sorinel ce mai face și ce mai vorbește? Mi-i tare dor de el. Bubu *Altul*, care vine din Buculeți¹¹², se gândește mereu la el.

Am primit poșta cu scrisorile voastre și am rămas înmărmurit¹¹³. Voi vedea ce am de făcut.

Vă sărut pe amândoi cu drag și dor. Complimente tantei Nuța.

Vava

Scrisoare pe hârtie; plicul nu s-a păstrat.

13.

București 13 febr[uarie] 951, Marți

Dragă Eliză, îți trimet cele două chei de la yală, refăcute din nou, și o cheie după cheia de la camera mea, care cred că toate vor fi bune, după cum asigură meșterii cari le-au făcut.

Intră în odaia mea, fă oarecare rânduială și acolo, numai pe biuroș să leși așa, ca să nu se facă încurcăla.

Îmi ceri să-ți spun cum a fost întrevederea mea cu Sadoveanu. Eu ți-am scris totul, dar se vede că s-a pierdut scrisoarea.

Într-o duminică, Mircea s-a dus la Sad[oveanu] ca să-l întrebe când ar putea să mă primească. Șoferul de la mașina lui specială fiind liber în ziua aceea, i-a spus că mâne, luni, la ora 5, mașina lui va veni să mă eie. Și am ajuns la el, care trăiește în lux mare, în casa unui fost ministru de externe al nostru, care și astăzi este la Londra. Am fost primit foarte bine, așezat într-un fotoliu lângă el. Au venit nevasta lui, pe care o cunoșteam mai de mult, și fiică-sa Profirița, cu care ne am sărutat (mi se pare că eu am botezat-o), ni s-a servit o cafe neagră „garnie”, cu niște prăjituri bune, făcute în casă, și la plecare mașina ni-a dus acasă și am strâns mâna șoferului¹¹⁴.

¹¹² Formule preluate dintr-o c.p. pierdută – cf. *Jurnal*, VI, p. 76 (duminică, 28 ianuarie 1951: „Am primit c.p. de la Sorinel; îmi zice: Bubu «Altul» (Artur), spune că sunt la «Buculeți» (București), că am «buba» la ochi”).

¹¹³ *Ibidem*, p. 78 (sâmbătă, 3 februarie 1951: „Scrisoare de la Sorinel și de la Eliza. Îmi spune că dentistul Grunfeld este instalat în holul de din față, unde este biblioteca mea, de oficiul de închiriere. Nu știu ce am să fac”). V. *supra*, nota 102.

¹¹⁴ *Ibidem*, VI, p. 77 (luni, 29 ianuarie 1951: „Astăzi am fost la Sadoveanu, cu Mircea. La ora 5 fix a sosit mașina lui, cu care ne am dus la el, în casa lui Franasovici, ministrul nostru la Londra, care și astăzi e acolo. Un lux uimitor. Ne-a primit la scară secretarul lui Sadoveanu, cumnatul său Mitru, frate cu nevasta lui. Sadoveanu măreț

În altă zi a venit D¹ Corbea, președintele cercului literar, ca să mă cunoască și mi-a făgăduit că săptămâna viitoare va trimete o mașină să mă ducă la Societatea Scriitorilor, să cunosc pe tovarășii din Comitet. Aștept.

Vezi în ce cinste mă găsesc în București...

Acuma să-ți dau lista banilor ce am de primit de la chiriași.

D¹ *Chirilă*:

450 lei chiria pe ianuar 1950 [= 1951]

450 ” ” ” februar 1951

900, plus lumina pe decembrie, ianuar și februar

D¹ *Ursucescu* (din camera cea mică, lângă bucătărie):

200 lei chiria pe ianuar

200 lei chiria pe februar

D¹ *Leibovici*:

400 chiria pe ianuar

400 chiria pe februar

800, plus lumina pe decembrie, ianuar și februar.

Sunt bani, aceștia, care nu ar fi trebuit să fie lăsați neachitați.

D¹ *Leibovici* nu va pleca la Palestina și nu știu cum se va descurca el cu dentistul...¹¹⁵

Vorbește măcar cu M-me Chirilă și roag-o să ceară ea banii datorati de Ursăcescu.

Nu știu când voi veni acasă. Ochelarii pentru ochiul operat se vede că nu sunt gata nici astăzi, deși sunt comandați și plătiți înainte, 3000 lei, mai bine de o săptămână. Am, însă, făgăduința inginerului Dimitriu să meargă el cu mine până la Folticeni, așa că va trebui să plec într-o sâmbătă sara, ca să doarmă el o noapte la Stăcescu. Ți-am scris că dacă vine Sorin până atunci, să vie el la Dolhasca, unde vom zăbăvi câteva ceasuri, și pe tine te rugam să mă aștepti cu o trăsură la Folticeni.

Bagajul meu am să-l trimet prin colete postale.

Iată, însă, ce intervine. Nu pot să scap de tusa care știi cum mă chinuia. Mircea a adus pe un profesor universitar: Tiberiu

m-a primit frumos, tăcut ca totdeauna, a dispus să mi se deie un ajutor medical pentru boala de care sufăr – Mircea spune că ar fi 2000 lei – și ni-a servit o cafe garnie. La urmă am plecat, m-am sărutat cu Profirița, nevasta lui Sadoveanu a fost gentilă, și mașina ne-a adus înapoi acasă, și am strâns mâna șoferului”).

¹¹⁵ Jean Grünfeld, care intrase în casă ocupând holul în care era depozitată biblioteca! Cf. scrisoarea precedentă, cu nota 113.

Spârchez, originar din Sibiu¹¹⁶, care s-a minunat de sănătatea mea, mi-a spus că sunt tânăr și mi-a cerut să-mi pun ventuze pe partea stângă a spatelor, și mi-a prescris o doctorie pe care să o iau din trei în trei ceasuri, câte o lingură de masă. Tusa nu a încetat, dar urechea dreaptă curge ca un izvor. Ce va fi și asta nu știu. Trebuie să aștept să văd sfârșitul.

Am să vin cu vederea bună, cu auzul bun, aud bine, aproape ca normal, dar cu tusa văd bucluc. Mircea s-a dus la farmacie să repete rețeta. Toate acestea costă bani mulți.

Te-am rugat să-mi spui dacă strada 23 August este strada Prefecturii, la care N^o 7 ar fi tocmai casa lui Spiridon. Ai uitat să-mi scrii.

Sorinel ce mai face? Citesc cu greu scrisul tău și aștept ochelarii, ca să citesc ce-mi scrii despre memoria lui uimitoare¹¹⁷.

Wanda, la Praga, a avut varsat de vânt și scarlatină ușoară și a fost băgată într-o sală specială, de unde cred că a ieșit; numai două fete, din peste cinci sute câte sunt în internat, au căpătat bolile acestea. Wanda a făcut progrese reale, piciorul acum îl poate întrebuița ca normal. Emy este încântat de acest progres.

Tante Nuța cred că-i bine și te rog arată-i multe complimente din parte-mi și mulțămiri pentru ceea ce face cu Sorinel.

Vă sărut, pe amândoi, cu drag și cu dor, și aștept, cu nerăbdare, să vin să vă îmbrățișez.

Vava, Vavaliea

Scrisoare pe hârtie (două file). Pe plic, la destinatar: „Doamnei/ Eliza Sorin Gorovei/ Folticeni/ Str. Ion Creangă 26”; la expeditor: „Exp. A. Gorovei/ Str. Prof. Ion Bogdan 13/ București 3/ Stalin”. Ștampila oficiului de expediție: „OF. SP. BUC. 14 FEB. 51/ GARA DE NORD”; cea a oficiului de destinație: „FĂLTICENI/ 15 FEB. 951”.

¹¹⁶ Tiberiu Spârchez (1899, Zărnești – 1977, București) va pune, ulterior, bazele școlii românești de gastroenterologie; membru corespondent al Academiei R.P.R. din 1963.

¹¹⁷ *Jurnal*, VI, p. 79 (marți, 6 februarie 1951: „Eliza și Sorinel scriu scrisoare închisă, în care se vorbește despre memoria uimitoare a lui Sorinel și despre uimitoarele lui progrese”).

14.

București, 27 febr[uarie] 951, Marți

Dragă Sorine, scrisoarea ta de ieri¹¹⁸, pe care o așteptam cu multă nerăbdare, m-a bucurat mult și mi-a umplut sufletul cu mulțămire și fericire.

Ai putut să te convingi că nicăieri nu vei putea să fii apreciat așa de bine, ca în locul unde ești cunoscut, cu calitățile tale. Cât despre foștii tăi colegi de școală, nu-mi pare curios de fel. De când ai fost dus la „Calan”, toți foștii mei prieteni m-au părăsit, până și Aurel Anastasiu, a căruia mamă era vară cu mine. Despre alții nu-ți mai vorbesc.

Dar mai întâi să-ți spun un vis al meu.

Te am văzut venind de la Hârșova, unde ai făcut un schimb *aprobat* cu unu din Hârșova, care fusese numit într-o funcție la Folticeni și acum se întorcea la locul lui. Nu știu ce legătură să fac cu ceva din viața noastră și cu visul acesta. Vizitele ce ai primit, Chiticariu, Stăcescu¹¹⁹, fac mai mult decât indiferența altora. Eu te felicittez de toate acestea.

Sorinel nu te-a cunoscut, când s-a sculat din somn. Tante Nuța trebuie să fi dormit cu el și ai făcut foarte bine că ai invitat-o la voi la dejun, la asta mă gândeam și eu. Purtarea Elizei cu tine, care te-a așteptat ceasuri întregi la gară, arată ce suflet bun are și cele ce spui că ți-a pregătit arată că s-a gândit într-o parte la tine.

Pe Sorinel l-ai găsit mult schimbat. Mă tem că n-are să mă cunoască și pe mine, măcar că-mi scrie cărți postale cu mâna mamei lui. El spune: „Vine Tatia, nu mă mai tem de băboi”.

Te ai plimbat cu el, te-ai abătut pe la Hoișie, care l-a tratat cu pâne

¹¹⁸ Această scrisoare nu s-a păstrat; din *Jurnal*, VI, p. 84 (luni, 26 februarie 1951: „Primesc o lungă scrisoare dactilografiată de la Sorin, pe care o așteptam cu nerăbdare și mi-a umplut sufletul de mulțămire și de fericire. După ce vorbește mult despre voiajul ce a făcut, prin Mărășești, ajunge cu întârziere la Folticeni, unde îl aștepta Eliza de multă vreme, din cauza unei erori la data sosirii. Sorinel dormea, dar s-a deșteptat și nu l-a mai cunoscut pe Tatia. La masă a venit și el, s-a bucurat și a adormit din nou. A doua zi s-a plimbat cu Sorinel, s-a abătut pe la Hoișie, care l-a tratat cu pâne albă și cu un sprîțșor, pe care le-a primit cu multă plăcere. Principalul este dragostea ce i-a arătat toată lumea și [cei] cari l-au vizitat. Despre lumea foștilor colegi, cari l-au boicotat, nici nu-i pasă. A fost la serviciul de plasare ca să-și anunțe sosirea, și așteaptă”).

¹¹⁹ Titu Stăcescu (1892-1952), magistrat, mutilat de război, fost primar al orașului Fălticeni, era cumnatul lui Mircea Gorovei (căsătorit cu Antoaneta Kisielevski, sora Ștefaniei Gorovei). În lunile următoare, a fost și el arestat și trimis la Canal, unde a murit în scurt timp.

albă și cu un sprîțșor, pe care le-a consumat cu plăcere, și când a venit acasă a spus Mamiei că a mâncat și a băut, și apoi a tras un pui de somn.

Acum aștept altă scrisoare de la tine, în care să-mi spui ce a făcut serviciul de plasare cu numirea ta în slujbă¹²⁰. Nu cred să te trimeată în altă parte, locuri de contabilitate sunt multe în Folticeni. Eu aș refuza; ai avea cu ce să trăiești din ceea ce ți-aș da eu¹²¹.

Miliția mi-a prelungit dreptul de a sta în București până la 25 mart. Dacă nu aș avea curgerea din urechea dreaptă, care nu mai încetează, aș putea să vin mai curând. Mi s-a făcut raze roșii ultra scurte pentru a se vindeca răceala de la ureche, dar se vede că trebuie să aștept rezultatul. Banii se scurg repede; am dat lui Emil 600 sute [sic!] de lei, pentru Mya din cei 20.000 ce am primit de la Ministerul Artelor în 1948, am dat 5000 lui Mircea și 5000 ție, bani dați Elizei, și ți-am trimis și ție, prin mandate postale, am dat 18.000 Făniucăi, contribuția mea pentru găzduire și hrană, și doctorii și doctoriile mă costă mulți bani. Noroc numai de cuconul Mihai, care mi-a mai dat, de la Societatea Scriitorilor, un ajutor de boală de 20.000 lei, pe lângă pensia lunară de 9900 lei.

Îmi formasem un fond de 50.000 lei pentru cheltuielile mele de înmormântare, fond care a dispărut.

Asta este situația mea actuală.

Închei scrisoarea de astăzi, rugându-te să săruți, pentru mine, pe brava ta Eliză și pe Sorinel și să arăți multe complimente Tantei Nuței și mulțămirile mele pentru prietenia ce arată familiei tale.

Pe tine te îmbrățișez cu drag,

Artur

La 2 mart, împlinesc 87 de ani, după stilul nou¹²².

Scrisoare pe hârtie. Pe plic, la destinatar: „Domnului/ Sorin A. Gorovei/ Folticeni/ Str. Ion Creangă 26”; la expeditor: „Exp. A. Gorovei/ Str. Prof. Ion Bogdan 13/ București 3/ Raionul Stalin”. Ștampila oficiului de expediție: „BUCUREȘTI 3/ 27.II.1951/ OF. P. 4” (elemente absente prin decuparea timbrului); cea a oficiului de destinație: „FĂLTICENI/ 1 MAR. 951”.

¹²⁰ Respectivul serviciu nu a făcut nimic. Angajat temporar, de probă, la câte o instituție care avea nevoie de un contabil, i se refuza apoi angajarea definitivă, întrucât nu se putea obține aprobarea de la partid.

¹²¹ Propunere uimitoare prin nerealismul ei și în absolută contradicție cu descrierea stării sale financiare, care urmează în scrisoare...

¹²² *Jurnal*, VI, p. 85 (vineri, 2 martie 1951: „Ziua mea de naștere. Așa mi-a spus mama. [...] De la Folticeni nici o telegramă. Sorin știa că eu serbez la 3 mart, după stilul nou, ziua mea de naștere și se vede că nu a primit încă scrisoarea mea prin care-l înștiințez că anul acesta februar având numai 28 de zile, o serbez la 2 mart”). V. și *supra*, nota 24.

15.

București, 11 mart 951¹²³

Dragă Eliză, te rog, cu toată insistența, să-mi trimeți vreo 12 polivitamine¹²⁴, de care am absolută nevoie pentru a-mi vindeca curgerea din urechea dreaptă, numai să fie veritabilă, nu contrafăcută. După asta voi putea să vin acasă. Plata mă privește pe mine¹²⁵.

Sărut pe Sorin și pe Sorinel și te îmbrățișez cu drag.

Vava

C.p., adresată „Doamnei/ Eliza Sorin Gorovei/ Ion Creangă 26/ Folticeni”; la expeditor: „Artur Gorovei/ Prof. Ion Bogdan 13/ București 3/ Stalin”. Ștampila oficiului de expediție: „BUCUREȘTI 3/ 10.III.1951/ OF. P. 4”; cea a oficiului de destinație: „FALTICENI 14 FEB. 951” (sic!).

16.

București, 12 mart 1951

Dragă Eliză,

Ți-am scris ieri ca să-ți cer 16 bucăți de vitamină *veritabilă* de

¹²³ În aceeași zi, a scris *ultimele scrisori* și nepoatei și strănepoatei sale, aflate la Praga; ambele sunt în păstrarea mea. Cea către strănepoată e scrisă cu majuscule (copila avea aproape cinci ani și putea citi); cea către nepoată a fost rescrisă, întrucât, pătată cu cerneală, devenise... inestetică (povestește Mircea Gorovei la 12 martie). Este caracteristică această răbdare extraordinară cu care scria, copia, transcria, rescria: manuscrisele din ultimii ani poartă semnele acestor continui prefaceri (cu îmbunătățiri, corectări, adaosuri etc.). Este de asemenea interesant că, o săptămână înainte de a muri, era la fel de viu interesul lui pentru chestiuni de care se preocupase cu ani în urmă; astfel, în legătură cu corespondența lui J. U. Jarník (pe care o cercetase în 1928 și o prezentase apoi în „Convorbiri Literare”, an. LXVI, 1933, p. 942-946), își îndemna nepoata să încerce a aduce „în țară tezaurul de scrisori primite de la români de Jarník”; de asemeni, îi repeta rugămintea (formulată și într-o scrisoare anterioară, din 29 ianuarie 1951) să obțină de la arhivele din Praga „o copie bună” de pe diploma acordată în 1588 de împăratul Rudolf al II-lea lui Andreas Borș de Budafalva. Corespondența lui Jarník a ajuns, nu știu în ce împrejurări, în depozite românești – cf. *Ian Urban Jarník. Corespondență*, II. Ediție îngrijită, cuvânt înainte și bibliografie de Traian Ionescu-Nișcov, București, Editura Minerva, 1983 (17 scrisori primite de la Artur Gorovei, în răstimpul 1895-1922, la p. 99-112; în *Scrisori către Artur Gorovei*, p. 431-457, s-au reprodus 28 de epistole primite de la Jarník în anii 1892-1922; disproporția indică și aici ori selecții, ori scrisori pierdute – cf. *supra*, nota 7).

¹²⁴ Scris cu creionul deasupra cuvântului *sulfamide* (tăiat).

¹²⁵ Consemnare și în *Jurnal*, VI, p. 89 (duminică, 11 martie 1951, cu aceeași confuzie și corectură).

care știu că ai și o găsești mai lesne. Mi s-a recomandat câte trei pe zi, ca să scap de boala de curgere din urechea dreaptă și să pot veni și eu acasă. Am greșit, și în loc de a scrie *vitamină*, am scris altceva, care s-a observat de Mircea când trebuia să o dau la poștă și am șters cuvântul greșit și am scris cu creionul: polivitamină, care poate nu se vede bine. Deci îmi trebuie polivitamine *veritabile*.

Vă sărut pe toți.

Vava

C.p., adresată „Doamnei/ Eliza Sorin Gorovei/ Ion Creangă 26/ Folticeni”; la expeditor: „Artur Gorovei/ Prof. Ion Bogdan 13/ București 3/ Stalin”. Ștampila oficiului de expediție: „OFICIUL POSTAL SPECIAL/ 13 3 51/ GARA DE NORD”; cea a oficiului de destinație: „FALTICENI 14 FEB. 951” (sic!).

În *Jurnal* notează primirea unei scrisori de la Sorin la 10 martie („Toate analizele ce i s-au făcut l-au găsit complet sănătos. De acum se va putea decide ce slujbă i se va da”) și a uneia „de la Coca, Eliza și Sorin” la 13 martie¹²⁶, la care a răspuns în aceeași zi. Din păcate, de la aceasta din urmă – *ultima scrisoare* – nu s-a păstrat decât plicul, adresat „Domnului/ Sorin A. Gorovei/ Folticeni/ Str. Ion Creangă 26”. Ștampila oficiului de expediție: „BUCUREȘTI 3/ 13.III.1951/ OF. P. 4”; cea a oficiului de destinație: „FALTICENI 15 MAR 51”.

*

A fost un drum lung de la *ibovnica armeană* până la *brava Eliza* și de la *bastardul doamnei* până la *scumpul meu Sorinel*... Un drum lung și anevoios, penibil pentru mulți dintre observatorii exteriori, dar parcurs cu puterea care desface, strop cu strop, băierile sufletului și-i deschide porțile – chiar dacă (interesant sub aspect simbolic), în același timp, se închideau porțile văzului și ale auzului...

În seara zilei de 17 martie 1951, când s-a culcat, „Bătrânul” a putut închide ochii cu sufletul împăcat: părea să se bucure în continuare de respectul și prețuirea colegilor de breaslă, băieții păreau împăcați, posteritatea părea asigurată. **Și aici se pune un punct.** Iar îndemnul... *respice finem* își recapătă valabilitatea.

În marginea gropii pe care o închideau zidarii la Cimitirul Bellu în după-amiaza zilei de 21 martie 1951, se deschidea, chiar în acele clipe, o altă „groapă”, de alt gen. Închiderea ei a fost mai grea, mai

¹²⁶ Scrisoare din 10 martie 1951 (păstrată), cu știri despre noul chiriș Grünfeld și despre pregătirea camerei sale în vederea revenirii acasă. La 15 martie a primit ultima c.p. de la fiul său din Fălticeni.

dureroasă și a costat mai mult decât câteva strângeri de mână și apropieri „mișcătoare”, dar „demne”. Efectele ei sunt vii încă și astăzi.

Va înțelege oricine că nu am scris cu ușurință aceste rânduri. Am văzut, însă, că și alți istorici au procedat într-un chip identic, atunci când au trebuit să vorbească despre înaintași de-ai lor. Precum spune Stéphane Audoin-Rouzeau, „am încercat să îndrept un efort de investigație istorică spre cei din neamul meu [...], să întorc asupra *alor mei* metodele de cercetare pe care le rezervasem, până acum, pentru alții”¹²⁷. Cu același gând și cu aceeași „metodă” a scris și istoricul Michael Ignatieff, urmaș al unui general rus cunoscut și în istoria noastră, cartea intitulată *Albumul rusesc*¹²⁸. De pe aceleași poziții încerc să cercetez și istoria familială, printr-un proiect inițiat acum cinci ani¹²⁹ și care a început deja să rodească.

Se va înșela, însă, acela care va crede că am încercat să cobor, în felul acesta, pe vreunul dintre înaintașii mei. Oricum ar fi fost ei și orice ar fi făcut, eu sunt urmașul lor. G. T. Kirileanu, care a cunoscut odiseea acestor ultimi ani cu suficient de multe amănunte (unele relatate personal, cu prilejul vizitelor pe care Artur Gorovei i le-a făcut la Piatra Neamț), îi scria lui Sorin A. Gorovei, ca răspuns la anunțul morții tatălui său, aceste cuvinte de atotcuprinzătoare și mângâietoare înțelegere: **„El și-a făcut datoria cu prisosință în toate direcțiile unei vieți închinată numai culturii și binelui obștesc. Ar fi meritat alte împrejurări la bătrânețea lui înaintată”**¹³⁰. Acest punct de vedere îl împărtășesc și eu, din toate privințele.

¹²⁷ Stéphane Audoin-Rouzeau, *Războiul unei familii 1914-2014*. Traducere, note și cuvânt înainte de Florin Țurcanu, București, Editura Corint, 2014, p. 15.

¹²⁸ Michael Ignatieff, *Albumul rusesc. Povestea unei familii aristocratice*. Traducere de Ioana Ancu, Iași, Editura Polirom, 2014, p. 31-32.

¹²⁹ *Un proiect de cercetare genealogică globală: purtătorii numelui Gorovei*, comunicare prezentată în ședința din 15 ianuarie 2013 a Filialei Iași a Comisiei Naționale de Heraldică, Genealogie și Sigilografie a Academiei Române.

¹³⁰ Ștefan S. Gorovei, *Noi mărturii epistolare...*, p. 188 (24 martie 1951).

P.S. În chiar momentele reviziei finale a acestui text (6 septembrie 2018), am avut șansa de a găsi, în vechiul dulap de arhivă, încă cinci pachete de corespondență, cuprinzând și scrisori din anii 1945-1951, mesaje de condoleanțe etc. Timpul nu mai îngăduie cercetarea și cuprinderea informațiilor respective în acest studiu; valorificarea lor rămâne pentru unul viitor.

ILUSTRĂȚII

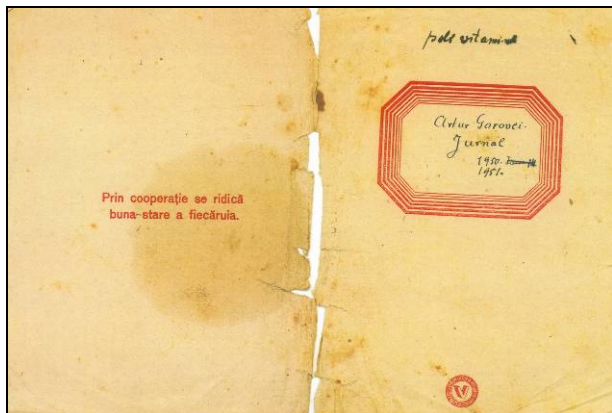


Fig. 1. Coperta Jurnalului (1950-1951)

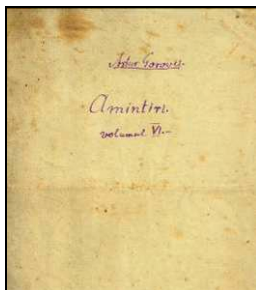


Fig. 2. Amintiri, VI (coperta)

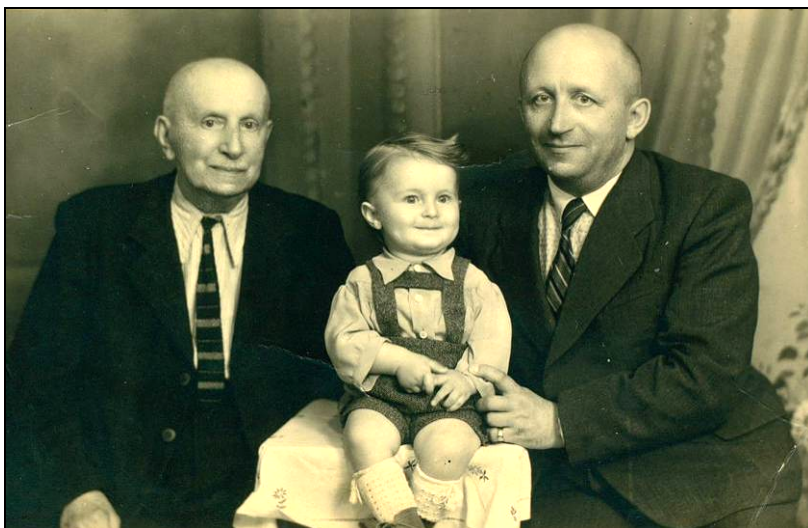


Fig. 3. „Cele trei generații” (28.07.1949)



Fig. 4. Artur Gorovei
(fotografie din 1948-1949)

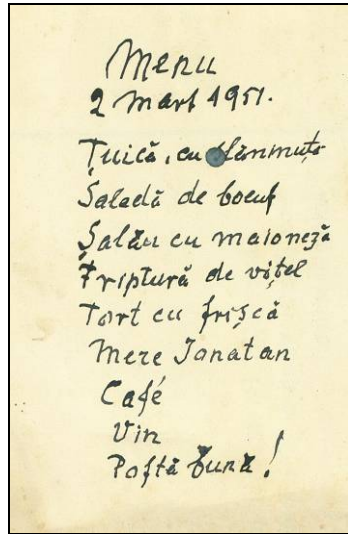


Fig. 5. Meniul ultimei aniversari

REPUBLICA POPULARĂ ROMÂNĂ
SFATUL POPULAR AL ORAȘULUI BUCUREȘTI - RAIONUL STALIN
Stărua Civilă

CERTIFICAT DE MOARTE

Seria Ma. Nr. 211499

Numele **GOROVEI**
Prenumele **ARTUR**
Prenumele tatălui **PETRACHE**
Locul nașterii **Fălticeni - Baia**
Vârsta **87** ani. Sexul **masculin**
Data morții: anul **1951** luna **martie** ziua **19** ora **10:00** (prine și legea)
Cauza morții **boala neurodegenerativă**
Ultimul domiciliu: Localitatea **Fălticeni**
Strada **Republicii** Nr. **241**
Moartea a fost trecută în registrul Stării Civile din **București - Raion Stalin** la Nr. **472**
din anul **1951** luna **martie** ziua **20**
Locul morții **București - Raionul Stalin**
Strada **Prof. Bogdan** Nr. **13**
Eliberat astăzi **22 martie 1951** cu Nr. **12049**

L. S. Semnătura *[Signature]* C. 86384 I. C.

Fig. 6. Actul de deces (1951)